

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№ 55-56
(18940-41)

2017 чылдың
май 18
четверг

Хүннүн үнери — 04:13
Ажары — 20:41
Хүн дурту — 16:28

Садар өртээ хостуг 12+

Федералдыг программаның күүселдези

АНЫЯК ӨГ-БҮЛЕЛЕРГЕ КҮРҮНЕ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ

Даргазының бирги оралакчызы Органа Натсак Кызылдан Дмитрий, Шеңней
ескилерниң өг-бүлезинге сертификатты тывыскан соонда.

15-те Кызылдың «Азия
скульптуралыг комплекске
тарның бот-идепкейиниң чы-
болгаш Бүгү-делегейниң өг-
үнүнге тураскааткан байырлыг
болган. Ону ТР-ниң тудуг бол-
ртталга-коммунал ажыл-агый
ы организастан эрттирген. Аңаа
ликаның бүгү кожууннарындан
Кызыл, Ак-Довурак хоорайлар-
бүлелер кээп киришкен.
ың Баштыңы Шолбан Кара-оолдун
ден Чазак Даргазының бирги ора-
Органа Натсак аныяк өг-бүлелерге
дирген.
алгада эң-не үнелиг чүве өг-бүле
бүлө бүрүзү ажы-төлүн өстүрүп,
р чурттаар оран-савалыг болур
ндыг-даа болза чуртта экономик-
с үезинде чаа-ла өг-бүле туткан
а чурттаар оран-сава айтырын

шиитпирлээри нарын болуру чөп. Респу-
лика чеже-даа дотацияда турар болза,
Тываның Баштыңы, Тыва Чазак аныяк өг-
бүлелерге улуг кичээнге салып, чурттаар
оран-сава-биле хандыраарының аргаларын
тып, садып азы тудуп алырынга акша-
төгерик-биле дузалап турар.

2011 чылдан тура бистиң республика-
выс аныяк өг-бүлелерни чурттаар оран-са-
ва-биле хандыраарының федералдыг про-
грамманың боттандыраар ажылдарда кир-
жип турар. Ол үеден бээр программаның
киржикчилери болган 500 хире өг-бүлө
боттарының чуртталга байдалдарын эки-
жидип алыр аргалыг болган» — деп, Органа
Натсак демдеглээн.

Байыр чедирген соонда, Чазак Даргазы-
ның бирги оралакчызы Органа Натсак бо
чылын аныяк өг-бүлелерни чурттаар оран-
сава-биле хандыраарының федералдыг
программаның киржикчилери болган 19

өг-бүлөгө чуртталга бажыңын садып азы
чурттаар оран-сава тударыңа күрүнөден
дузаламчы акшазын ап болурун шынзыткан
сертификаттарны тывыскан.

Федералдыг программаның бо чылгы
киржикчизи болур аас-кежи кымның өг-
бүлезинге таварышканы? Ол дээрге өг-
бүлезин, ажы-төлүн азырап, эртем-билигге
чедирер дээш кызып, сагынгыр-тыынгыр
ажылдап чоруур кижилер-дир. Бир дугаа-
рында Бай-Тайга кожуундан үш ажы-төлдүг
Кежик, Азияна Коңгаларның өг-бүлезин сер-
тификатты алырынче чалаан. Бо өг-бүлениң
эр ээзи Кежик 2010 чылда хуу сайгарлыкчы
кылдыр бүрүткеткеш, пилораманы ажылда-
дып, бо хүннерге чедир кожууннун чонун
тудуг материалдары-биле үзүктөл чок
хандырып келген. Өг-бүлө Тээли суурда
боттарының күжү-биле 90 дөрбелчин метр
чуртталга бажыңын тудуп турар.

(Уланчызы 5-ки арында). ➡

Бөгүнгү
үндүрүлгөде:

ҮНДҮРҮГЛЕР 3
ЧЫЫЛДАЗЫНЫҢ
ШАЛЫПЧЫ АЙЫ

• Аныяктар 5-8
делегейи
(Тускай үндүрүлгө)

• "100 көдээ
клубтар" деп
программа
болгаш культура
одагларында 9
хемчеглер

• Номчукчунун
бодалы 10
БОЙДУС
КАМГАЛАЛЫНГА
ХАМААРЫЛГА

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУН

Чагыдылга — 2017

чылдың ийиги чартында «Шын» солуннун чагыдылгазы
бүгү почта салбырларында болгаш «Тывапечать» КХН-
жилеринде бо хүннерде чоруп турар.
ыңаш «Шынны» үезинде чагыдып алырынче респуб-
ырак-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувус-
килеривисти, номчукчуларывысты кыйгырдывыс!

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	127,22	381,66	763,32
31730 — организацияларга	137,22	411,66	823,32

Хүндүлүг чонувус! «Шын» солунну
үезинде чагыдып номчуңар!

Хүннүң медээлери

ТЫВАГА СӨӨЛГҮ КОҢГА ХҮНҮНДЕ
АРАГА САДАРЫН ХОРААН

Тываның школаларына өөредилге чылы май 24-те 11 шакта болур сөөлгү коңганың байырлалы-биле адакталыр.

Республиканың Чазаа байырлалды эрттирер чурумда тус чер бот-башкарылга органның болгаш школалар удуртулгаларына арга-сүмө берген Ай-тышкынны дүүн бадылаан.

Май 24-те Тывага ажил хүнү болза-даа, ол хүн республика девискээринге арага садарын хораан. Ооң мурнунда чүгле байырлал болгаш дыштаныр хүннерде арага сатпас турганын сагындыраал. Суг үериниң, арга-арыг өрттериниң айылының улгатканы-биле, ол ышкыш саргыларның көвүдээни-биле, өөреникчилерни суг кыдыныче, арга-арыгже байырлыг үнүүшкүннер кылбазын айткан.

Башкылар коллективтери

база ада-иелер-биле кады муниципалитеттер хондур дежурный-лашкынны чаңыл езугаар организастаар. Школаларның байырлал хүнүнде республиканың ИХЯ-зы күштелдирген чурумга ажилдаар. Арага продукциязы садып турар черлерни онза хайгааралга алыр.

БЮДЖЕТ АДЫРЫНЫҢ
АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН «МИР» КАРТАЖЕ
ИЮЛЬ 1-ДЕН ШИЛЧИДИП ЭГЕЛЭЭР

Тываның кредит организациялары 2017 чылдың июль 1-ден эгелеп карта-биле төлевир чорудуп турар боттарының шупту дериг-херекселдерин «Мир» төлевир картанын хүлээр кылдыр хандыраар уjurлуг.

Республика Баштыңы Шолбан Кара-оол регионнуң бюджет ажилдакчыларын национал төлевир аргазынче шилчидер талазы-биле банкыларның территориалдыг салбырларының удуртукчулары-биле чөпшээрелдиги кылган «орук картазында» атты салган.

Ол план езугаар июль 1-ден эгелеп шалың шилчидер агар санны бир дугаар ажиткан шупту «бюджетчилерге» бюджеттен

шупту төлевирлерни чорудар дээш, «Мир» төлевир картанын бээр. Бюджет адырында ажилдап турар болгаш делегейниң төлевир системазын ажылгап шалың төлевириниң төлевилелдеринде агар саны бар кижилерни «Мир» ада-чурттуң картазынче 12 айның дургузунда — 2018 чылдың июль 1-ге чедир шилчидер уjurлуг. Ынаар шалың акшазын-дан аңгыда, бюджет албан черлериниң ажилдакчыларына өске-даа төлевирлерни, ол ышкыш пенсия, стипендияларны база шилчидер.

Российски банкыларның клиентилеринге эптиг болзун дээш күрүне деткимчези-биле «Мир» национал төлевир картанын тургусканын сагындыраал. Ол айыыл чок чоруктуң делегей стандартына дүгжүп турар болгаш, иштики факторлардан хамаарышпас. Ажаалга банкызының Тывада салбыры июль 1-ден эгелеп «Мир» картаны тарадып, берип база ажилдадып эгелээр.

ӨРТКЕ УДУР ОНЗА БАЙДАЛ ЧУРУМУН
ИЮНЬ 4-КЕ ЧЕДИР УЗАТКАН

Республика девискээринде өртке удур онза байдалдың чурумун июнь 4-ке чедир узадыр шийтпирни Тываның Чазаа хүлээп алган.

Ооң мурнунда ол чурум апрель 24-тен май 14-ке чедир күштүг турган. Агаар-бойдустан болур өрттер байдалының нарыыдааны-биле, ыңдыг шийтпир хүлээп алдынганын ТР-ниң Курарга-арыг комитеди дыңнаткан. Эрткен чылдың бола үезинге деңизерге, өрттер 27 турганын 24 чедир эвээж-жээн-даа болза, ооң шөлдери улгаткан. 2016 чылдың майга чедир 776,1 га шөлде арга-арыг өрттери-биле катай ниитизи-биле 871,1 гектар шөлге өрттер үнген болза, бо чылын арга-арыг девискээрлиг 938,3 га черлер-биле кады 1139,3 гектар шөл өрттенген.

Арга-арыг камгалаар де-

вискээрлерде база өртке удур чаагайжыдылга ажилдары кылыр организациялардан аңгыда, июнь 4-ке чедир шупту хамаатыларның база юридиктиг черлерниң арга-арыгже кирерин хораанын Күрүнениң арга-арыг комитеди дыңнаткан.

Арга-арыгга база көдээ ажил-агыга ажылгаар шөлдерге, мал одарларына одаг кыпсыры, кургаг сизген, бок өрттедири хоруглуг. Онза чурум үезинде арга-арыгже кирер эрттирилге чөпшээрелин бээрин ведомствонуң специали-тери түр соксаткан.

ТР-ниң Чазааның парлалга албаны.

САЙГАРЛЫКЧЫЛАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ
БАЙДАЛДАРНЫ ТУРГУЗАРЫ-БИЛЕ

Тывада бизнес чоруда-рынга байдалдар экижээн дээрзин республиканың сайгарлыкчылары демдегледип турар.

Бо чылдың эгезинде үш айның дургузунда биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң ээлериңиң саны бисте 238 кижиге немешкен. Инвестиция стандарттарын чорударының программазынга дүүштүр бизнес чорударына таарымчалыг байдалдарны тургузарының талазы-биле даалганы берген Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолга ТР-ниң Экономика яамызы баштайгы отчетдун кириген. Экономика яамызының дыңнатканын езугаар алырга, 2016 чылдың төңүзүнде биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң ээлериңиң чаңгыс аай даңзызынга бүрүткеттинген 6,7 муң бүдүрүлгө санаттынып турган болза, 2017 чылдың апрельде оларның саны 7 муңче чоокшулай берген.

Өске үеде болза бо саны чедишкн деп санаары берге турган деп ТР-ниң экономика сайыды Елена Каратаева демдегледип турар. Россияга эрткен чылын көстүп келген экономиктиг кризистин салдары-биле сайгарлыкчылар саны 9 хуу кызырлы бергенин барымдаалаарга, немешкен 200 төлевилел дээрге улуг чедишкн болур. Маңаа биче болгаш ортумак бизнести, ылаңгыя эгелеп чорурларны деткээ чорук чоннуң ажил-херекчи идепкейин көдүргөн деп сайыт медеглээн.

Ол ышкыш биче сайгарлыкчы чоруктуң чаа бүрүткөдип алган ээлеринге, үндүрүг онаалдазының бөдүүнчүткен системазын ажылгап турар хуу сайгарлыкчыларга үндүрүг чапсарын кириери дээн ышкыш хемчеглер бизнести эгелээринге идиг болганы көскү. Оон аңгыда 2016 чылда Тываның Чазаа бизнесе артык административтиг шаптаразыннарны чайладыры, арга-сүмө ачы-дузанын чедирери дээн ышкыш улуг ажилды чоруткан. Бодунуң херээн ажилдарында-даа, хүн бүрү ажилга-даа таваржып турганы дыка хөй чорудулгалар 2017 чылда бөдүүнчээ болгаш хуусаазы эвээжээн дээрзин сайгарлыкчылар боттары демдегледип турар.

Ооң бир чижээ: Хуу сайгар-

лыкчы Виктор Кара-Сал эрткен чылдың төңүзүнде чаа автоза-правка станциязын ажылгап эгелээн, ону электри четкилеринге кожарына чүгле 90 хонук эрткен дыңнаткан. Аңаа баштай бүзүрүвээн, частырыг болган деп бодаан, чүге дээрге ийи-ле чыл бурунгаар бодунуң бүдүрүлгө баазызын электри четкилеринге кожарда, бир чыл ажыг үени чарыгдан кижидир.

Кызылдың хем ол чарында микрорайонда садыг ээзи Венера Рыскина бо ажилга оон-даа эвээш үени үндүргөн. «Садыгны электри четкилеринге технологтуг коштурулганын көрээин четки компаниязы-биле 2016 чылдың август 8-те чарган мен. 30 хонук эрткенде коштурулганың болгаш баланс ээзинден аңгылаанының дугайында актыны меңээ тыпсып бергенер. Ону сүрүшкен шүүдел-даа чок, дүргөн болду, кайгамчык» — деп, сайгарлыкчыларга хамаарыштыр өскерилгелерге сеткилин ханганын ол чугаалаан.

Елена Каратаеваның чугаалап турары-биле алырга, биче бизнестиң эрге-чагырга органның болгаш энергия хандырылга организацияларындан алыр түннелдерниң болгаш чөпшээрелдин хуусаазын кызыларының талазы-биле планныг ажил 2016 чылда Тываның Баштыңының эгелээни саналын езугаар идепкейжээн. Сайгарлыкчыларның ажилын калбартырына болгаш чогумчалыг ажилдаарына шаптыктап турар янзы-бүрү шаптаразыннарны чайладырының дугайында сонургалдыг бүгү талалар-биле дугуржылганы республиканың Чазаа кылган. Олажыл-чорудулганы башкаар

ниити штабты тургускан.

Ооң түннелинде биче бизнестин объектилериниң четкилеринге кожар хуусаазын кызырган сайгарлыкчы бүрүзүнүң ажылына таваржып таланы-бүрү чөпшээрелдиги рудулгазына чурумну кылган. Чижээ, тудуг ажы чөпшээрел алырының маңаа 268 хонуктан 11 шимчeves өнчү-хөреңгитизин өнчү эргелиг кылып бүрүткөдиринге — 10 хонук хонук, оларны кадастр учур тургузарына — 51 хонук хонук чедир кызырылган.

Бизнес чорударына таарымчалыг байдалдарны тургузарына талазы-биле ажил соңгаар-даа уламчыла сайыт бүзүрүткен. Ол аңаа боттандыры-биле сайгарлыкчыларның таваржып турар 11 чорудулганы биче чөдөдириниң «орук картазын» кылган. Олар чүгле үстүндө тынганнарга хамааржыр бизнес биле эрге-чагырга аразында харылзаалар барык бүгү талаларын камга тудуп турар. Чижээ, сайгарлыкчыларга хамаары хайгаарал хыналдалары эң ажык-чарлыг болуру, болгаш ортумак бизнестиң ээлериңиң деткимчезиниң му болгаш хемчеглери кылган. Инвесторларның эргелери-гаш эрге-ажыктарын камга регион хоойлуларын ажы кылыры болгаш хүлээп ал республиканың удуртуп биле дорт харылзаазының тургузары дээн ышкыш өскө ажилдар база көрдүнүп турар.

ТР-ниң албан езугу сайтызын

«Чаңгыс көзенек» принциви

Бо чылдың май 4-те РФ-тиң Президентизи В. Путин Күрүне чөвүлелиниң болгаш чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдээниң көргүзүлгелериниң талазы-биле Россияның Президентизиниң чанында комиссияның каттышкан хуралын эрттирген.

Ол хуралга ТР-ниң Баштыңы Ш. Кара-оол киришкен. Каттышкан хуралга эң чугула айтырылганы чугаалашкан, оларның бирээзи күрүне болгаш муниципалдыг ачы-дузаны хөй хүлээлге күүседир төптөрни (МФЦ) дамчыштыр чедирери болгаш ол ачы-дузаның шынарын үнелээр аргаларны тывары.

Күрүне ачы-дузаны «чаңгыс көзенек» принцивин езугаар

ТЫВА БЕДИК ДЕҢНЕЛДИН КӨРГҮСКӨ

чедирерин организастаарының талазы-биле хемчеглерни Россия Федерациязының субъектилериниң эрге-чагырга органны 2017 чылдың I кварталында канчаар күүседип турарын Күрүне чөвүлелинге сайгарган. Тыва Республика бо талазы-биле 85,34 хууу чедип алган, Россияда ортумак көргүзүг 78 хуу болган. Ооң түннелинде бистиң регионувус хөй хүлээлге күүседир төптөрниң четкизин тургузар болгаш калбартыр талазы-биле ажил-чорудулганы эң дээштиг организастаан 44 субъектиниң аразына кирген.

Ол төптүн четкилерин тургузар ажил республикага 2011 чылда эгелээн. 2014 чылда

бүгү төптө чөпшээр аайы дүр шилчээн. Ооң ажилы төлевилелдин улуг уjur-данын барымдаалаан. Тыва 39 «эрге» регионнарның саны кириген соонда республика сайгарлыкчы чорукту деткиринче угланган «Хөй хүлээп күүседир төп — бизнеске» федералдыг төлевилелге кирип эгелээн. Амгы үеде биче офисти тургузарының болгаш ажилдадырының талазы-биле «орук картазын» бадылап күрүне болгаш муниципал сайгарлыкчыларга немелде ажилдары даңзызын тодараткан.

ТР-ниң Информатизация биче гаш харылзаа яамызының медээлеринден.

Наталья ГРЕК,
Тожу кожууннуң прокурору.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында

Көдээ ажил-агый адырын хөгжүдеринге салышкыны болгаш хей чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылы дээш «Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле «Туран» кызыгаарлаттынган харысалгалыг ниитилелдин кол зоотехниги Нелья Андрияновна ДУТОВАНЫ шаңнаар.

Үлетпүр адырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты «Межегей-хөмүр-даш» хөмүр-даш компаниязы» кызыгаарлаттынган харысалгалыг ниитилелдин №1 чер казар участогунун начальниги Андрей Васильевич БАЛЕККЕ тыпсыр.

Өзүп орар салгалды кижизидеринге болгаш өөредиринге ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезинин алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың «Тываның агротехнологиялар техникуму» күрүнениң бюджет профессионал өөредилге албан черинин директору Александр Александрович АДЫМАЧИГЕ тыпсыр.

Көдээ ажил-агый адырынга ачы-хавыязы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың көдээ ажил-агыйының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты «Тыва Республиканың Каа-Хем кожуунун ветеринария эргелели» күрүнениң бюджет албан черинин эпизотолог ветеринар эмчизи Екатерина Сергеевна ГУЩИНАГА тыпсыр.

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2017 чылдың апрель 26
№90

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Көдээ ажил-агый адырынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Чаа-Хөл кожуунда «Соруктуг» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативинин тракторизи Олег Копуйович ЧАШ-ТЫГНЫ шаңнаар.

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва

Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Кызыл кожуунун Сукпак суурда тараачын (фермер) ажил-агыйының баштыңы Александр Петрович ЖУЛТУХИННИ, федералдыг почта харылзаазының Тыва Республикада эргелелиниң, «Россияның почта-зы» күрүнениң федералдыг унитарлыг бүдүрүлгезинин филиалының директору Владимир Петрович РЕВЕН-КОНУ, «Кызылдың хлеб комбинаты» ажык акционер-лиг ниитилелдин лаборатория эргелекчизи Лариса Леонидовна РЕШЕТНИКОВАНЫ шаңнаар.

Кадык камгалап системазынга хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле кадык камгала-лының «Россия Федерациязының Иштики херектер яамызының Тыва Республикада медицина-санитар кезээ» федералдыг казна албан черинин начальниги Оксана Ивановна ГОСТЮХИНАНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2017 чылдың апрель 26
№91

Шаңнаарының дугайында

Хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Россияның болгаш Тываның 100 чылынга болгаш Кызыл хоорайның үндезилеп тургустунганының 100 чылынга алдар болдурган юбилейлиг тураскаал медаль-биле Тыва Республиканың «Тыва Республиканың күүсекчи болгаш хоойлужудулга органнарының ажил-чорудулгазын хандыраар автобаза» күрүнениң бюджет албан черинин чолаачызы Март Мижит-Доржуевич ООРЖАКТЫ шаңнаар.

Чаагай сеткил ажил-чорудулгазы болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Россияның болгаш Тываның 100 чылынга болгаш Кызыл хоорайның үндезилеп тургустунганының 100 чылынга алдар болдурган юбилейлиг тураскаал медаль-биле Кызыл хоорайга Будда хүрээзин тударынга деткимче көргүзер коммерцияга хамаарышпас фондунун техниктиг хай-гаарал талазы-биле инженери Анатолий Карбыевич МОНГУШТУ шаңнаар.

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2017 чылдың апрель 26
№92

В.П. Алексеевке «Тыва Республика алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсырының дугайында

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге кылышкыны болгаш хей чылдарда ажылы дээш Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Красноярск крайда Д.Г. Миндиашвили аттыг академиязының шилиндек командазының кол тр СССР-ниң алдарлыг спорт мастери Виктор Пет

Кызыл хоорай
2017 чылдың май 5
№96

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында

Республиканы хөгжүдеринге салышкыны болгаш хей чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле 1941-1945 чылдарда Ада-чуртту дайынының киржикчизи, күш-ажылдың хоочуну В.П. Алексеев, 1941-1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, күш-ажылдың хоочуну Антонина Яковлевна ФРОЛОВАНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2017 чылдың май 5
№97

А.А. Калининни Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Шериг албан-хүлээлгезин ак сеткилдиг күүс турары дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Төп шериг округунун 41-ги чаа-риг армиязының 55-ки аңгы мото-адыгжы бригаданың мото-адыгжы (даг) батальонунун командири, подполковник Александр Александрович КАЛИНИННИ шаңнаар.

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2017 чылдың май 5
№98

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ АЙТЫШКЫНЫ

Тыва Республиканың девискээринде «Онза байдалдар» чурумунун күжүн соксадырының болгаш Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга органнарынга база онза байдалдарны болдурбазының болгаш чайладырының девискээр иштики системазының күштеринге «Эң белең чоруктуң» чурумун кириеринин дугайында

Тыва Республиканың девискээринге «Онза байдалдар» чурумун кириеринге барымдаа болган чүүлдерин чай-латтынганы-биле холбаштыр база бойдустун тургусканы онза байдалдарны чайладырынче Тыва Республикага онза байдалдарны болдурбазының болгаш чайладыр күштеринин болгаш чепсек-херекселдеринин белең чорун тургузар сорулга-биле:

1. 2017 чылдың май 16-дан эгелеп Тыва Республиканың девискээринге «Онза байдалдар» чурумун дүжүрер.

2. 2017 чылдың май 16-дан Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга органнарынга база онза байдалдарны болдурбазының болгаш чайладырының девискээр иштики системазының күштеринге «Эң белең чоруктуң» чурумун кириер.

3. Тыва Республиканың муниципалдыг тургузулгаларының чагыргаларының удуртукчуларына сүмелээр:

тус-тус муниципалдыг тургузулгаларының девискээрлеринге онза байдалдарны болдурбазының болгаш чайладырының талазы-биле ажил-херек-

теринин планнарын ажилдадып эгелээр; онза байдалдарны чайладыры-биле тургускан материалдыг курлавырларның ажилдаарына белең чорун тургузар;

онза байдалдарны тургустунуп келир айылының дугайында медээлерни үзүк-соксаал чок чыырын, сайгарарын болгаш Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга органнарынга база онза байдалдарны болдурбазының болгаш чайладырының девискээр иштики системазының күштеринче дамчыдарын организаастаар;

бойдустун өрт халавы-биле холбашкан оперативтиг байдалдың, арга-арыг болгаш хову-шөл өрттерин болдурбазының дугайында медээлерни чурттакчы чонга массалыг информация чепсектерин дамчыштырдыңнадырының талазы-биле ажилды идепкейжидер;

хемнерде сугнуң деңгелин доктаамал контролдаар харысалгалыг кижилерни томуйлаар;

чурттакчыларны көжүрери-биле техниканы база чалдарны тургузары-биле болгаш чурттакчылыг черлерни

долгандыр суг аргыштыраар арыктарны казары-биле аар (инженер) техниканы организаастаар.

4. Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының талазы-биле күрүне комитети, Тыва Республиканың Директор амытаннар объектилерин болгаш сугнуң биологтуг курлавырларын камгалаарының талазы-биле күрүне комитети база Тыва Республиканың муниципалдыг тургузулгаларының чагыргаларының удуртукчулары Россияның ОБЯ-зының Тыва Республикада эргелели-биле (дугуржулга езугаар), Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-биле (дугуржулга езугаар) кады өөскүп орар өрттерни чогуур үезинде илери-дери-биле болгаш өрттү эгезинде-ле шалыпкын өжүрери-биле патруль болгаш көжүп чоруур бөлүктөргө ажилын күштелдирер.

5. Онза байдалдарны тургустунуп кээп болурун болгаш оларның уруктарын баш удур тодарадырының талазы-биле ажилды организаастаарын Россияның ОБЯ-зының Тыва Республика талазы-биле Кол эргелелинге сүмелээр.

6. Тыва Республиканың Орук-транспорт амызы керээлиг организацияларның тускай техниказының байдалын хынаар болгаш үрелик техниканы септедиринин талазы-биле хемчеглерни алыр.

7. Тыва Республиканың Хамааты камгалап болгаш онза байдалдар албанының удуртукчузу А.А. Сарыгларны

онза байдалдарны болдурбазының талазы-биле хемчеглерни боттандыраар харысалгалыг кылдыр томуйлаар.

8. Күжүн чидирген деп санаары болгаш 2017 чылдың апрель 28-те Тыва Республиканың Баштыңының «Тыва Республиканың эргелеп-башкарылга органнарынга база онза байдалдарны болдурбазының болгаш чайладырының девискээр иштики системазының күштеринге «Эң белең чоруктуң» чурумун кириеринин дугайында» №156 айтышкынын;

2017 чылдың апрель 29-та Тыва Республиканың Баштыңының «Тыва Республиканың девискээринге «Онза байдалдар» чурумун кириеринин дугайында» №158-РГ айтышкынын.

9. Бо айтышкынны «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга таалаар, «Эрге-хоойлу медээлеринин албаны» (www.pravo.gov.ru) болгаш «Интернет» информация-телекоммуникация четкизи Тыва Республиканың албан езугаар сайтына кириер.

10. Бо айтышкынның күүселдизинин контролду Тыва Республиканың Чогулганың Даргазының оралакчызы А.А. Чудаан-оолга дагзыр.

Тыва Республиканың
Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2017 чылдың май 15
№171-РГ

Аныяктар ДЕЛЕГЕЙИ

Тускай үндүрүлгө

Зак Отчедунга үнелел

ДЕТКИП ТУРАРЫ ӨӨРҮНЧҮГ

2017 чылдың май 4-те үнгөн №50-52 «Шын» солунда парлаттыган 2016 чылда Тыва Республиканың Чазааның ажил-турулгасына хамаарышкан Отчеттуу чыгуу таныштым.

Зак Баштыңы Шолбан Кара-оол 2017 чыл-аныяктарның бот-идепкейиниң чылы кылдыр ааны биске, аныяктарга, улуг деткимче үнелээр-дир мен. Чазактың аныяктарга азыраштыр ажилдап кылган төлөвилелдери аныяктарның боттанып турары Отчеттан илден-анча өөрүүр ужурулг бис.

Тываның күрүне университетиниң күш-тура факультетиниң ийги курузунда аныяктар турар мен. Бодум хуумда спортчу кижилерде, Чазактың күш-культура, спорт аныяктар политиказының талазы-биле чоруткан ажилдарын онза үнелеп, чам-чиктерни кириер-дир мен.

Тыва Республика Сибирь федералдыг округ-не спортчу регионнарның бирээзи. 2011 чылда чурттап чонун дөрттүң бир кези күш-тура-биле доктаамал белеткелдиг турган а, а ам Тываның чонунуң 48 хуузу спортчу а туттунган.

2016 чылда Тываның спортчулары 2015 чылга дээр, 30 хуу хей — 346 медальды чаалап, он үштүң бир кези дээди шаңналдар аныяк чыныңды командазының составынче кирген. Аныяк спортчулар делегей чергелеринде алаарга тиелелгелерни чедип алган. Аныяк делегейниң бирги чери дээш хостуг маргылдаазына Кежик Чымба хүлер медалы чаалап алган, Ирландияга кикбоксингге аныяк бирги чери дээш маргылдаага 6 кижилер, Кипрге эрткен делегейниң бирги чери самбо маргылдаазына Домбуу Ачыты чемпионнааш, 2016 чылдың спортчу сезонун медаль-биле хаган.

Россияның Камгалап аямызының Төп спортчу (ЦСКА) — биле сырый кады ажилдажылга аа быжыгар. ЦСКА-ның начальниги, полковник Михаил Барышев, билдингир спортчу инструктор Дмитрий Губерниев, чемпионнар Ана Хоркина, Софья Великая болгаш өске-олимпийжи спортчулар-биле ужуражылганың грек-рим хүрешке, гимнастикага, чалыңга мастер-класстары элээдилер болгаш аныяктар ортузунга спорттун хөгжүлдизинге улуг ий берип, республиканың спортчу амыды-нда утундурбас болуушкун бооп арткан. Спорттун аңгы-аңгы хевирлеринге бүгү-ийжи маргылдааларның регион чадала-арттиреринче улуг кичээнге ийи углаан. Ол аныяк делегерниң киржикчилериниң ниити саны кү көвүдөп, 8,5 муң ажыг кижилер четкен. Республикада күш-культура, спорт болгаш аныяк-политиказын хөгжүдеринге 144,3 миллион рубль аңгылаан...

Зак Баштыңы Шолбан Кара-оол республи-када Россия база Бүгү-делегей чергелеринде алаарга киржир спортчулар-биле ажил, боттут дузаны доктаамал көргүзүп а. Чижээлээр, апрель айның эгизинде Чечен-республиканың төвү Грозныйга болуп эрткен олимпиада Россия чемпионнадына киржип аныяк чыныңды команданың кежигүннери-биле азыраштыр ужуражып, ижин кара чок ажыг чугаа-а, чагыг-сөзүн бергени утундурбас. Шолбан Кара-оолдун күрүне ажилдарына-а утундур-баштаар ажилдарга-даа, бизнес-а аныяктарны хаара тудуп турары дээр, а ажыг орукту берип, бүзүрөп турары деп ар мен. Ынчангаш келир үеже дидим ба-а Чазак Даргазының бүзүрелин шынзыдар алу бис.

Олча МОНГУШ,
студент.

Федералдыг программаның күүселдези

АНЫЯК ӨГ-БҮЛЕЛЕРГЕ КҮРҮНЕ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ

чоруур кижилерге улуг-биле өөрүп четтирдивис! Бүгү-делегейниң өг-бүлө хүнү-биле шуптунарга байыр чедирип тур мен. Өг-бүлелерге аас-кежикти, чедишкенин, тайбың чолду күзедим! — деп, Кызыл хоорай-дан Дмитрий Василевский сертифи-катты ап тура чугаалаан.

“Улуу-биле өөрүп четтиргенимни илередиксеп тур мен. Бо хире улуг деткимчени ап тургаш, күрүнеден камгалап турар деп чүвени кижилер медереп, бодап келир-дир. Мындыг программаны боттандырып тура-ры дээр-ле, аныяк өг-бүлелерни күрүнеден деткип, камгалап турары ол ышкыжыл. База катап улуу-биле четтирдим! Өг-бүлө хүнү-биле! — деп, Эрзин кожунуң Нарын суурдан Чейнеш Бавуу өөрүшкүзүн үлөшкен.

ТР-ниң Тудуг болгаш чуртталга-коммунал ажил-агый аямызының күрүне программалары болгаш инвестициялар талазы-биле килдизиниң улуг эксперти Аяс Нурзаттың биске берген тайылбырын езугаар алыр-га, 2017 чылда ук программаның күүселдези дээш федералдыг бюд-жеттен 51 млн., республикадан 40 млн., тус черниң акша-хөреңгизинден 22 млн. рубльди үндүрүп, ниитизи-биле 113,9 млн. рубльге акшаланды-рамын көргөн.

Бо 2017 чылда “Аныяк өг-бүле-лерни чурттаар оран-сава-биле хан-дырар” федералдыг программаның киржикчилери кылдыр республика-дан 227 өг-бүлени шилип алган. Олар-дан 143 өг-бүлө күрүне деткимчезин чурттаар оран-сава тудуп алырынга ажыггаар болган. Ооң түңнелинде бо чылын 10 муң дөрбелчин метр чурт-талга шөлүн ажыггалга кириер. Ук программаның киржикчилеринден 63 өг-бүлө күрүне деткимчезин ипотека чээлизин төлээринге ажыггаар, 19 өг-бүлө бирги болгаш ийги чергениң рыногундан чуртталга бажыңнарын садып алырын планнаан.

Аныяк өг-бүлелерни чурттаар оран-сава-биле хандыраар” феде-ралдыг программаның артып калган 108 киржикчи база шак-ла ындыг сертификаттарны бо чылдың дургу-зунда алырлар.

Бүгү-делегейниң өг-бүлө хүнүн таварыштыр байырлыг хемчеглер кожуннар төптеринге, суурларга база болган. Ол байырлалдарда агит-квартиралар көрүлделерин түңнөп, мөөрейлерни эрттирип, аныяк өг-бүлелерни алга-йөрээп, ыр-шоор, танцы-сам орайга чедир үргүлчүлзүн.

Даш-оол МОНГУШ.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

Шынзылга сертификаттарны алган соонда.

САННАР, ФАКТЫЛААР

Статистика органнарының дыңнады-биле алырга, республиканың чурттап чонунуң ортума-назыны — 29 хар. Ынчангаш Тыва Республиканың Чазааның ажилында кол черни — күрүне аныяк-тар политиказы ээлеп турар.

— Социал болгаш бизнес төлөвилелдерин боттандыраарга грант кылдыр берген күрүне деткимчезиниң түнү 2,7 млн. рубль болган, 19 аныяк кижилер оон деткимчени алган.

— 819 аныяк кижилер, ооң иштинде 34 аныяк сайгар-лыкчылар мергежилдин бедидер курстарга, делегей

болгаш регионнар аразының стажировкаларына өөрөнгөн.

— Кызыл дипломнуг доосканнарга чурттаар чер садып азы тудуп алырынга, ипотека чээлизинге хуу-ставказын дуглаарына субсидия деткимчезин көргүзүп турар. 2016 чылда ол сорулгага республика бюджетинден 3 млн. рубльди аңгылаан. 29 аныяк специалист ай санында, ортумаа-биле 9 муң рубль-дин субсидиязын алган. 2016 чылда конкурс шилил-гезинге киржир кижилерниң саны көвүдзүн, 2015 чылда 17 кижилер турган болза, ам 47 киржикчи четкен.

Тоолзуг байырлалдар

«СУГДА ЛААЛАР» БОЛГАШ
«БУДУКТАР» ФЕСТИВАЛЫ

Май 12-14 хүннеринде Кызыл хоорайның культура болгаш дыштанылганың национал парыгына «Сугда лаалар» болгаш «Будуктар» фестивальдары болуп эрткен. Ук фестивальдарны республиканың Аныяктар болгаш спорт яамызының база Кызыл хоорайның чагыргазының деткимчези-биле организаптап эрттирген.

Бүгү Россияның хей-хей хоорайларын эргий кезип, мындыг кайгамчык солун фестивальдарны организаптап эрттир турар улус — Санкт-Петербург хоорайның төлээлери үш-ле кижиле.

Коллективтин кол удуртукчузу Виктория Шильевадан ажил чорудулгазының, бо фестивальдарның дугайын кыска-

чайын 120 хоорайга эрттирерин планнап алдывыс.

Ук фестивальдарга элээди оолдар, уруглар, аныяктар, улуг-даа улус кээп дыштанып,

рип, кайгамчыктыг чараш хөгжүм куттулуп турган. Чыылган чон лааларын кысып, күзеп чоруур күзелдерин сымаранмышаан, деңнерни суг кырынче салып

Аныяктарның «Саксафон» бөлүү.

ойнап-хөглөп алырынга таарымчалыг. Кирери халас. Чүгле үш бодувус кайын-на мындыг улуг байырлалдарны эрттирп шыдаар деп бис... Барган хоорайывыстан-на идепкейлиг кижилерни бодувусче хаара тудуп, колдуунда аныяктарның, волонтерларның ачы-дузасы-биле сорулгавысты чедип ап тур бис. А «Сугда лаалар» дугайын тайылбырлап канчаар, удавас эгелээр деп тур бис. Сонуургап көрүп, мага хандыр дыштанып алырынче чаладывыс! — деп, ол чугаалааш, ажил-ижинче далажыпты.

Кежээ дүжүп, имиртиней бергенде, парктын эштир чериниң элезинниг эринде майгын-нардан улус-чон суг кырынга лаалар салыр тускай алаңтос чечээ дүрзүлүг болгаш янзы-бүрү хевирлерлиг хааржакчы-гаштарны саткылап алгаш, эрик кыдынга чыгып келгеннер. А кажан чедиштир караңгылай бергенде, чарлакчы: «Фестиваль ажиттыңан, лаалар кыпсыр үе келген» — деп чарлаан соонда, чоок-кавы девискээрге аянныг оожум аялга скрипканың ыяңгылыг үнү-биле холужа бе-

бадырып эгелзэннер. Деңнер көвүдөзе-көвүдөзе, ол кезек девискээрге сугнуң кырын шыва ап, чүзүн-баазын өңнерлиг чырыктарын чажып, чалгыларга аяар эстевишаан, турум сугнуң ортузунче таваар салдап барла чытканнар. Эрик кыдындан сугда чайынналган отчугаштарже көргөш, каас-чаражын кижиле магадап ханмас. Оожум, онзагай хөгжүм аялгазын, бо

чоок-кавыда сиңниккен хуулгазын романтиктиг байдалды сөстөр-биле бижип көргүзери берге... Уймээн-дааштыг хоорай кыдында бир-ле бичии тоолзуг оран тыттып келген-даа ышкаш сагындырар.

Сцена чанында, эриктер дургаар, көвүрүлгөрдө, оруктар кыдында элээди оолдар, уруглар ойнап-хөглөп, аныяктар вальс самнаан, улуг улус оларны чаптап көрүп, ырлажып-шоорлажып-даа турарлары бар. А сценага «Тыва-Клубтуң» саксафон бөлүү база ыраажылар Татьяна Крыцина биле Ай-Херел Хомуш-ку, танцы-самчы Светлана Фай-

диңмиттелген аялгалары гыш-хандыр самнап, аңгы оюннарны боттары оран тап турганнар. Шөлде бүрүзүнүң идик-хеви, арын райы ала-шокар. Кижиле кургаг будукту көңүс таны улуг улусче, шагдаа ажы чыларыңче-даа чажарга, шугулдап-хорадаар тур хүлүмзүрүп, улам өөрүрдүр.

Дүүште эгелзэн балачыг оюн-тоглаа бакежээ доозулган. Чыг келгеннер, ылаңгыя эди уруглар чанар хөөн ам-даа уламчылаарын

Лааларны кыпсып турары.

зы-биле допчулай тайылбырлап бээрин диледим: «Бир-ле дугаар Санкт-Петербург хоорайга 2010 чылда аныяктарны дыштанып, самнап-хөглөп алзын дээш, паркка мындыг кежээни эрттирген бис. Улус аажок сонургаар, дыка хейү-биле чыгып кээр боорга, дараазында чылын организаптаанывыс соонда, мээң бажымга «Өске хоорайларга база барып эрттирп көрзе» деп бодап кирип келген. Баштай чоок-кавы хоорайларга чедип турдус. Оон чоорту ырадыр чоруп, сөөлгү ийи чылдарда бүгү Россияның хоорайларын эргий кезип, мындыг фестивальдарны эрттирп эгелзэн бис. Бо

Кады кырырым-биле үрде-ле эгин кожа, эки-бакты кады үлежип, эп-найыралдыг чурттап келдивис. Амыдыралдың аайы-биле хоорай, көдээ аразыңа аргыжар хөлгелиг-даа бис. Аңаа олурупканывыста, ынак ыраажыларывыс шаандагы ырларны магнитофондан куттулдур бадыра-ла бээрлер: «Борбак-Арыг», «Он сес харга четпейн чорааш», «Балгазының кежээлери» дээш-ле баар.

«Ээ-эх! Чалыы шаавыс ырларын дыңнааш, кижиниң сеткил-сагыжы ала-чайгаар-ла уярай бээр чүве-дир аа, кадай!» — дээш, ачавыс чычаанын дүргедедир халыда бээрге, мен: «Оожум, оожум, ачазы, багай чүрек сиңейнип тур, карак база шокараңнаар-дыр» — дээримге, дүргедээни чоорту оожургай бээр чүве.

Бир хүн Кызылче хапкан бис.

Магнитофонувус «Балгазының кежээлери» ырлаан. Бичии олум-биле иелзэн артыкы олутта удумзурап чор бис. Балгазын дужунда автобус доктаар черде аныяк уруг холун көдүрүп, доскан тур. Ачавыс: «Ап алыр бис бе, авазы?» — дээрге, «Бодуң-на билп көр» — дидим. Алдын сарыг кылдыр бажын будуп алган, аныяк уруг соңгадан бакылааш: «Кызыл чоруур силер бе, акый?» — дээш, шалыпкыны кончуг мурнуку олутка саадапты. Ачавыс: «Ийе, чоруур мен, олуруңар» — дээш, машиназын шимчеткеш чорупту.

Аныяк кыс чолдак шорталыг, майкалыг. Сарыг чажын салып алган, кара өңнүг карак-шилди. Чугаакыры-даа кончуг. Бисче

көрнүп келгеш: «Силер база пассажирлер силер бе?» — деп айтырды. Мен: «Ийе» — дээш, оон ыңай чүве чугаалавадым.

Хенертен ачавыс магнитофонда ырлап турган «Балгазының кежээлери» соксадыпкаш, амгы үениң аныяктарының аялгазын салыпты! Үнүн база бар-ла шаанче улгатырыпты. Дааш-шимзэнни-даа кедергей. Машинаның даажы самолетта дег шиңейни-ле берди! Соңга караанда Балгазының хадылары-ла караңнаар. А ачавыс чугаа-даа дыңнаар хире эвес, чалыы кыстың талазынче бажын соғанатпышаан, каткы-иткилиг халдыл олур. Аныяк кыс: «Бо шагда кижиле «продвинутый»

за, скрипкага Богдан Черноусов дээш өскелер-даа кежээ дургу аян тудуп, солун оюн-көргүзүүн бараалгатканнар.

Даартазында хүндүс парктын улуг шөлчүгөжинге «Будуктар» фестивалы болуп эрткен. Аңаа колдуунда элээди уруглар, аныяктар янзы-бүрү өңнүг будуктар-биле чашкылажып, арын-баштарын чагжып, ол-бо сүржүп ойнап, ыткыр,

леп турганнар. Ынчалза-удуртукчулар өске хемче белеткенирин дыңнаткы эртен база эрттирерин дамдарга, оолдар, уруглар оожгап, аажок өөрүшкүлүг тап чорупканнар. Болуп эртп фестивальдарның кайы даа ийи-ийи катап болган.

Эрес К.

Авторнуң тырттыра чуруктары

Будуктар байырлалының үезинде.

Ойнай-сылдай

САРААЛЫГ-ЛА ЧАРАШ КЫСТАР

болур чүве диин, чуртталгадан шупту чүвени ап четтигер ужурлуг» — дээш, олурар олудунда хөгжүм аайы-биле самнаан олур. Ачавыс «Ындыг, ийе» — дигилеп, хөлгезин улам дүргедидипти.

Соңга караанда чурумалдар шокараңнаарга, кускум-даа кээп турар ышкаш, караамны бир шийип, бир көрүп чорумда, Кызыл хоорай көстүп келди. Ачавыс аныяк кысче көргөш: «Каяа дүжер силер, чедирип каайн бе?» — дидир. Ам черле чеже шыдажыр боор, шала ыткыр чугааландым: «Акый! Кызылче киргеш-ле, дораан доктааптыңарам, олум база дүжүксеп тур. Дарый чедер черлеривис база хей, аай-де-

дир халдып турар үевис-чок» — дээримге, ачавыс кээп машинаның маңын оожунадып, автобус доктаар чеге тура дүшкеш, аныяк кыс «Маңаа доктааптайн, ажыра боор аа?» — дей-дир. Демки «Ажырабас ийе, ынчаш дедир болзуңарза, мени ап а силер бе? Телефонунар дугарын бериңерем» — дээрге, ачавысты мурнай: «Телефон акый-дыр, дуңмай, «продвинутый» звес!» — дидим. Чараш кылаштап чорупту.

«Че, кайнаар далажып турдун, дүрген бараалы че» — дедир ачавыс бистен айтыргаш, машинаны оожум шимчедип үнүпту.

«Эх! Сараалыг-ла чалыы кыстар! Ужен минута дургуура багай ашактарның чүрзүн ыңаа дыр хөлзеди кааптар. Ат чүве-аа!» деп бодап кадым.

Анаймаа САТ

Тыва – эрес-дидим чоруктуң девискээри

МААДЫРЫВЫСКА МӨГЕЙИГ

Чазак Баштыңы Шолбан Кара-оол мотоцикл башкарыкчылары-биле.

Улуг Тирилелгениң 72 чылдаанынга, Совет Эвилелиниң Маадыры чаңгыс чер-чурттуувус Михаил Артемьевич Бухтуевтиң адынга тураскааткан «Огненный таран» деп делегей чергелиг мотоциклка стартты май 15-те алган.

Ийрлык чыскаал М.А. Бухтуевтиң дооскан школаның девискээринге тус анык өөреникчилерниң, апарның, «аныяк армейиниң», чалаттырган аалчы-киржилгези-биле эрткен. Моточарыштың адын «Ог-

Дайын шөлүнге маадырлык чоруу дээш Совет Эвилелиниң орден, медальдары-биле 1 дугаар школаның өөреникчилери шаңнатканнар. Оларга Дмитрий Рыков, Спартак Пальмах, Валентин Худяшев, Михаил Мокшин дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур – деп, чыскаалдың башкарыкчылары школачылар чугаалаан соонда, кажыдалдың минутазын чарлаан.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол мотоцикл башкарыкчыларынга (байкерлер) байыр чедирип, оларның буйанның узун оруу ак болурун күзээн.

рыш аныяк-өскенниң патриотчу кижизидилгезинге, ак-көк, тайбың дээрни, алдын хүннү, амы-тынын харамнанмай чала берген маадырларывыстың адын мөңгедеринге эң дээштиг хемчег-дир. Михаил Бухтуевтиң Черные Броды хоорайда тураскаалынга төрзөн чериниң доураан чедирери улуг уjur-уткалык болгаш күчүлүг хүлээлге» – деп, ол чугаалаан.

«Огненный таран» деп делегей чергелиг моточарыштың киржикчилери Россияның 15 хоорайларын (Орел, Белгород, Курск, Минск...) эргий эрттер. Төнчү чедер хоорайы – Черные Броды (Белоруссия). Аңаа олар тыва солдат. Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуевтиң тураскаалынга мөгейиг езулалын кылыр.

Ырак орукче «Азияның көшкүн чону» байк-клубтуң президенти, моточарыштың эгелекчизи Юрий Ильяшевич, Михаил Космынин, Илья Дьяков, Илья Иванов май 15-те айттаныпкан. «Огненный таран» деп моточарыштың ачызында Кызылдың Михаил Бухтуев аттыг база Нижегородск облазының Шахунь хоорайның Дмитрий Комаров аттыг 1 дугаар школалары акылышкы школалар апарган.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун эгелекчи саналы-биле «Тыва – эрес-дидим чоруктуң девискээри» деп шериг-патриотчу төлөвилелди республикада чарлаан. Төлөвилел Россияның национал идеязын

илереткен патриотчу чоруу-биле чүүлдеп болгаш кадеттерни, аныяк армейжилерни, шериг-патриоттуг, спортчу, культурлуг организацияларны чаңгыс улуг шимчээшкн кылдыр каттыштырар уjurлуг. Шериг-патриотчу төлөвилел үш углаанышкынныг: «Эрес-дидим чоруктуң школы», «Эрес-дидим чоруктуң девискээри», «Эрес-дидим чоруктуң кичээлдери». Ынчангаш сентябрь айдан декабрга чедир республиканың кожуннарынче үнүүшкүннер болгаш өске-даа хемчеглер планнаттынган.

Моточарыштарның кол сорулгазы – чер-черлерге шериг-патриотчу темага акцияларны, делгелгелерни, кинолар көрүлдезин, «төгери столдарны» эрттирери. «Азияның көшкүн чону» байк-клубтуң киржикчилери «Тыва – эрес-дидим чоруктуң девискээри» деп төлөвилелдин тугун маршруттуң төнчүзүнге чедир киискиткен соонда, акцияны непередири-биле чаа киржикчилеринге дамчыдары көрдүнүп турар.

Моточарышты РФ-тиң Камгалал яамызы, Тываның Чазак деткээн. Информастыг деткимчени республиканың МИЧ-лери көргүзөр. Моточарыштың киржикчилериниң хей-аадын көдүрери-биле Шолбан Кара-оол маршруттуң баштайгы километрлерин кады халдып эрткен. Ол акцияның киржикчилеринге «Тыва – эрес-дидим чоруктуң девискээри» деп шериг-патриотчу төлөвилелдин ылгавыр демдээн бижээн футболкаларны, бейсболкаларны дамчыткан.

«Немец фашист эжелекчилерден совет черни хостаар дээш боттарының амы-тынын берген Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларына сактышкынны кылыры – акцияның кол сорулгазы. Ылаңгыя бистиң чаңгыс чер-чурттуувус, Тожу кожуундан фронтчу Михаил Артемьевич Бухтуевтиң дугайында. Олар бисти эки байдалдарга чурттап, өөренин дээш, боттарының амы-тынын харамнанмааннар» – деп, Юрий Ильяшевич чугаалааш, Шолбан Кара-оолга акцияны эрттиреринге деткимчени көргүскени дээш, өөрүп четтиргенин илеретти.

Акцияның дидим киржикчилеринге быжыг тура сорукту, шыдамык чорукту, узун орукту чедиишкнниг эртерин күзеп каалыңар.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Авторнуң тырттырган чуруктары.

Кызымак чорук

Билдилиг удуртукчу

Саида Сандыйевна Шойдак Өвүр кожуунуң Солчур сумузунуң ортумаа школазын 1987 чылда дооскаш, тус черниң «Салгакчы» уруглар садынга кижизидикчи башкының дузалакчызы болуп ажилдап эгелээн.

Ажилдап турган үезинде аныяк башкы ажилгыр, шимченгир чоруун көргүзүп, коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Ол спортка хандыкшылдыг, ынак оюну – хол бөмбүү. Хей-ниити ажилыга идекпейлиг. Аныяк башкы ажилдавышаан, бот-өөредилге-биле билиин бедидип, дээди эртемни чедип алгаш, 2008 чылдан эгелеп эргелекчи ажилче депшээн.

Башкы белең звес ажилды хүлээнип алгаш, чыл чедир ажилдап чорда, «Салгакчы» уруглар садының оран-савазын айыылдыг байдалда дээш хагган. Ол анаа олурбайн, кожуунуң ыңчангы чагырга даргазы А.С. Куулар биле өөредилге килдизиниң даргазы С.И. Донгакче кирип, оларның арга-сүмезин ап, Солчур сумузунда «Ак-Бедик» КУБ-туң кагдыг оран-савазын чөпшээрэдип алган.

«Демниг сааскан тебе тудуп чиир» дээн ышкаш, бодунуң коллективиниң ажилчыннары-биле улуг септелгени кылып, одалга системазын чаартыр кылдыртып, шудургу ажилдаан түңнелинде 45 уруглар олудун камгалап алгаш, оран-саваны ажилгалче кириген.

Бо ажилды кылырынга ол үеде кожуунуң чагырга даргазы турган А.С. Куулар база өөредилге эргелелиниң даргазы А.К. Айыжы, сумунуң чагырга даргазы Э.Ю. Сат деткимчени көргүзүп, дузалашканнар. Немелде тудугнуң төлөвилелин кылырынга Тываның күрүнениң политехниктиг университетиниң доцентизи, техниктиг эртемнер доктору, бистиң чаңгыс чер-чурттуувус Б.К. Кара-Сал улуг үлүг-хуузу кирип, дузаны каткан.

Бүдүн коллективтиң кызымак күш-ажылының түңнелинде уруглар садынга 48 олут немешкен. Оон бээр ам 3 чыл чедер берген. Чаагайжыды туттунган, делгем, чырык өрээлдерлиг, изиг, соок суглуг уруглар садында бо хүнде 93 чаш барып турар.

Уруглар садының коллективни кончуг демниг, кандыгдаа оюн-тоглаа, мөөрейлерден чыдып калбайн, киржип турар. Бо дээрге эргелекчвис Саида Сандыйевнаның ажилыга негелделии, ээ-харысалгалы болуп турар. Ол Өвүр кожуунуң өөредилге эргелелиниң, ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем яамызының хүндүлел бижикириниң, ТР-ниң Чазаның Даргазының Өөрүп четтиришкин бижииниң эдилекчизи.

Бистиң эргелекчвис Саида Шойдак ажилыга сагыш-сеткилинден бердинген, биче сеткилдиг, дузааргак, негелделиг удуртукчу деп хүндүлөп, оң кылган ажилын үнелеп, өөрүп четтиргенивисти илередип чоруур бис.

Вера МОНГУШ,

Солчур сумузунуң «Салгакчы» уруглар садында кижизидикчи башкының дузалакчызы.

Кызылдың Михаил Бухтуев аттыг 1 дугаар школазының өөреникчилери.

й таран» деп анаа звес 1944 чылдың июнь 25-гратион» операциязынга «Черные Броды» деп станция дайынчы тулчушкунуң де лейтенант Дмитрий Фовтуң болгаш механикчы Михаил Бухтуевтиң ады дайынның бронезин үстүрүп узуткаан. Ынчангаш маадырлык чоруунуң тинде, Кызыл шериглер ияны хостаан. Ынчангаш командири Дмитрий Фов балыглаттырган, аныяк Михаил Бухтуев чок. Дмитрий Комаров гос-го сегзэн соонда, фронтка катап айттаныпкан. Ында Польшада Нарев эринге кадыг-дошкун елдиг тулчушкунга олган.

2 чылдың февраль 2-де оларның бирги эки турачылары Иван Галкин, Георгий Фов, улуг класстың оолдо-онтуже айттаныпканнар.

Моточарыш эгелээн.

Аныяктар уран чогаадында

«СОРУНЗА»
Чечен чогаал
каттыжышыны

«СОРУНЗАНЫҢ» ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛИНДЕН

Тываның күрүне университетинин филология факультетинин чанында Литературлуг музейде студентилерниң болгаш чогаалга сонургалдыг аныяктарның «СОРУНЗА» чечен чогаал каттыжышының тургустунганындан бээр он чыл ажып турар. Ооң удуртукчу башкызы ТывКУ-нун Литературлуг музейинин эргелекчизи, Россияның чогаалчылар эвилелинин кежигүнү Мария Амын-ооловна Күжүгет.

Сорунзачылар чоокта чаа ээлчеглиг кичээлин эрттирген. Аңаа шүлүктөр сайгарылгазын кылып, аңгы-аңгы байырлалдарга белеткел ажылын чорудуп турарын чугаалашкан. Ол дээрже февраль 14-те «Ыдыктыг Валентин» хүнүн А.С.Пушкинниң ынакшыл лирикасына аяныг номчулга, март 21-де поэзия хүнү, караа көрбестер нийтилелиниң ном саңына дыңнаар ном бижидеринин акциясына үлүүн кириштирери дээр оон-даа өске.

Бо кичээлге күш-культура факультетинин башкызы Чинчи Валерьевна Чыртаак-оолдун бижээн шүлүктөрүн сайгарган. Чинчи Чыртаак-оолдун сайгарткан шүлүктери бойдус темазына бижиттинген. Автор боду шүлүктү аяныг номчуп, сорунзачыларга үлөгер болган. Филология факультетинин 3-кү курсузу Мөңгүн-Сай Ондарның «Оруктар» деп чечен чугаазы эки үнелелди алган.

● Кежик КОҢЗАЙ

СЕНИ АЛГАЙН,
ТЫВА ДЫЛЫМ

Мерген, шевер дарган арат каңнааны дег,
Мээң чонум энерели — Тыва дылым.
Сергек хөөнүг хомусчунун аянынга
Сеткил частып, сени алгаайн,
Тыва дылым.

Кожумаа:

Даглар, сыннар чаңгызының,
Дамырак, хем агымының,
Талдар, пөштер шоорунун,
Дазыл, дамыр эгези сен.
Тыва чонум тыны болган
Тыва дылым, сени алгаайн!

Өгбелерим арттырып каан эңне ыдык,
Өнчүзү сен, салгалы сен, Тыва дылым.
Авайымның өпей ырын дыңнаанымдан,
Аялгамга сүзүк болдуң, Тыва дылым.

Кожумаа:

Даглар, сыннар чаңгызының,
Дамырак, хем агымының,
Талдар, пөштер шоорунун,
Дазыл, дамыр эгези сен.
Тыва чонум тыны болган,
Тыва дылым сени алгаайн!

● Шолбан СОЯН

КОРАБЛЬ ДЕГ ШКОЛАВЫС

Эртемнерниң коклазынче
Эжиндирип киргенивис
Кончуг чараш, улуг делгем.
Корабль дег, школавис.

Каткы-хөлүгү солун үе
Кара чивеш эрткен-даа бол,
Клазывис соңгалары
Кылаңайнып кыйгыра бээр.

Адым дуку аскай берзе,
Аржаан сугга кагыскай мен.
Адааргак бак, нүгүлдөзе,
Арын-нүүрге чыгаткай мен.

БАЙ-ТАЛ СУУРУМ

Бай-Тал суурум эңне эргим,
Барыксанчыг, чону эргим.
Өзүм-тыным тудуш болган
Өскөн төрзэн ынак черим.

Чуртум, черим каастап чыдар,
Чурумалдыг инек даштар.
Тывавыстың база бир каас
Тывызыксыг ораны сен!
Ыры-шоорга кезээ мөңге
Ындынналдыр алгаттызын.
Алыс топтуг чону бөдүүн
Авыралдыг эргим черим.

ШАГАА ЙӨРЭЭЛИ

Шаг чаагай, Шагаа чаагай!
Шалып-ишчи чонум чаагай!
Бүгү турар дириг бойдус
Бистиң-биле деңге өөргүн!
Үдээривис Мечи чылы
Үүжезин бускаш чанзын!
Үнүп орар Дагаа чылы
Үлөвисти бүдүрүшүн!

Өөрүшкү-маннайывис
Өөскүп үнүп, өшпес болзун!
Өпейалар, салгалывис
Өгге сынмас көвей болзун!
Хоочун улуг өгбелерим
Хорум-даш дег кадык турзун!
Азарганчыг чаштарывис
Авыралга өпейлетсин!
Кредиди хөй кижилерниң
Өрелери дораан төнзүн!
Чадаг чоруур бөдүүн төрөл
Чаа чычаан мунар болзун!
Күчү-күштүг мөге оолдар
Күрүневис өззэ болзун!
Үнүп орар шак бо Шагаа
Улуг чолду шаңнаар болзун!

● Олимпий ДОРЖУ

КАДЫ БИС БЕ?!

Четпээнивис ырак черде бүргө дээр чок.
Челээш чайнаан онза черде —

бис ийи чок.

Өөрүшкү, кежик долган эки черде
Өштүг ышкаш, шак ол черде —

бис ийи чок.

Эгин баскан чүктешкимде — бодал долу
Эрткен оруум үнелери, чажыттары.
Ырак черде, хүннээркег чырык черде
Ында бис чок. Ында черле — бис ийи чок.

Бодалдарым эглип келбес, ырай берген.
Бодум харын сени бодап аргастандым.
Кайда чырык болгаш экил —

ында бис чок.

Кайы чүкче айттаныптайн? Кады бис бе?!

● Артыш САНАА

АРЖААН СУУМ

Дазылданып быжыкканын чажырган,
Дамырланып аргышканын көргүспес,
Дадыкканы, улгатканы билдинмес
Дамырак дег, авыралдыг аржаан суум.

Арыг агаар бойдузундан сүзүңнээн,
Арыг кылаң эм-дом суунга домнаткан,
Арт-сын эдээ сүлдө болган бедиктен
Агып баткан авыралдыг аржаан суум.

Башкы Мария Күжүгет сургуулдарына болгаш чогаалга сонургалдыгларга тыва шүлүк чогаалының хажыдып болбас дүрүмнерин сагып, чогаалга ынак болурун чагып-сурсаан. Чаяачы хам болур дээр кижик караан улуг хамнарга ажыттырып алыр дээр болгай. Чогаал база шак ында. Чогаалды бижиш шөпө чоруур улусту уштап-баштап, деткири чугула.

Бо ээлчеглиг кичээлге чаа кежигүннерни хүлээп алган. Ол дээрже студентилер Шыдар Кара-Сал, Сайсу Күжүгет, Чаглак Салчак, Буян Ондар, Кежик Шырап, күш-культура факультетинин башкызы Болат Шагжы, Кызылдың 5 дугаар гимназиясының өөреникчизи Альбина Ирль.

Сорунзачылар чүгле чогаал бижири эвес, а тыва дылына база тыва чогаалга ынак, ону үнелеп билер, база суртаалдар кижилер-дир. «Сорунза» чечен чогаал каттыжышының кежигүннеринге удавас чаа билеттерни тыпсырынга белеткенип турар. Оларның алдын с аайлажып, мөңгүн сөстери мөөңнежип турар болзунам!

«СОРУНЗАНЫҢ» чогаалдыкчы ажыл-ижи-биле таныжаалыңар:

Агым-көгүм чаламалап мөгейип,
Саңым салып, дээжим өргүп, чалбарып,
Адыжымга дозуп ижип домнанып,
Сагыжымдан арыгандым, аржаан суум.

● Чинчи ЧЫРТАК-ООЛ

СИЛЕР ШУПТУ ХЕРЕК СИЛЕР!

(Басня аяны-биле)

Бир-ле катап хемнер,
суглар чыгып алгаш,
Бичи када хуралдаар деп дугурушкан.
Аяс кааң хүн аалчылар чыгып келгеш,
Аразында изиг-изиг маргышканнар.

Далай черле улуг болгаш эгелепкен:
— Даайыңар баштай мени дыңнаңар — дээр
— Мени чүге хүндүлөвейин чоруур силер?
Мен — эң улуг өгбөңер мен, боданыңар!

Хемнер база оон кайын чыда калыр
Херлип-көстүп, медээжок-ла
кыннып келген:
— Силерни бис далай кылдыр
кадык каан бис!
Чээннериң бодуң база үнелеп чор!
Дамырактар дистинчипкеш, үнүп келди.
Танцылай каап хидиледир

каттыржы-дыр:
— Хемнер кайың тыптып келген?
Боданыңар.
Хензиг-даа бол, бистиң база үлүүвүс бар.

Эңне хеймер думалары чассыңайнып,
Элээн шалбаа, хөөлбектер ыгланашкан:
— Бистер база силер ышкаш арыг-силиг,
Биче-даа бол, агып чораан болзувусса.

Аалчыларның аразындан соңнай келген
Аржаан суглар девидексеп

халчып келгеш,
— Аарыг-аржык эмнеп-домнап
чоруур-дур бис.
А бис база эргелиг-ле улус бис — дээр.

Хемнер, шалбаа, хөөлбектер
кыржып турда,

Хажызындан Кижик көргөш,
мынча
«Хей-ле черге маргышпаңар,
эргим с
Силер шупту чуртталгага херек с
Март 22, 2006 чыл.

БОЙДУЗУМГА ЫНАК-ТЫР

Боду бүткен бойдузумнун
Боралгактыг, хаттыг, чаастыг,
Кааң дээрлиг, аяс хүннүг
Кайгамчык хөй сылдыстарлыг —
Кандыг чаңы мынчага дээр
Карактарга бодараваан.

Дээрде булут көжүп шимчээр,
Дендии солун чараш-ла-дыр.
Девип самнаан мөгелер дег,
Дээлдиген, куш — черле чүү чок.
Дүрзүлериң хуулгазын
Дүлгүрлери — шупту мында.

Арга-арыг, тайга, сыннар
Айыраң каас силиг-ле-дир.
Хову шөлде ховаганнар
Хостуг ушкан магалыг-дыр.
Бойдус төлү болгаштың бе
Бодум сеңээ ынакшыр мен.

Эзремінде балык-байлаң
Эштип ойнаан онза-ла-дыр.
Эзиминде элик, хүлбүс
Эдискилээн солун-на-дыр.
Чаяаттыңан бойдузумга
Чайгаар черле ынак-тыр мен.

Апрель 03, 2002 чыл.

● Болат ШАГЖЫ

ЧЫРАА-БАЖЫ

Шакпын баткан Чыргакы хем аян
Шанчыглары, арга-дажы дыңнап чы
Төрөл чонум эрткен оруун
шынчы шыг
Төк кээп дүшкен эргим чуртум —
Чыраа-Бажы

Шагдан тура ажил-ишчи араттары
Данза солчуп, кожа чурттаан одаг чы
Мөге-Доржу бөдүүн чонун эвилелдэ
Мөөң күш-биле сиилбип туткан
эргим сууру

«Аа!» дигеш, аа сүттү амзаан чуртум
Агаар берип, доруктурган ие-черим.
Авам ышкаш сагышсырап, манап чор
Аяс дээрде сылдызым сен, Чыраа-Бажы

● Эрес КОЛ

ШҮЛҮҮМ...

Ууштап-ууштап октаттырган
шүлүүм алгаш
Улуг тынып, ужур-чөвүн бодай берди
Улус ону оода номчуп көргөн чор бе!
Утказы чок, ады чок дээр ууштааннар бе!

Уткаң ханы эвес-даа бол, эдип алгаш
Уянналчак аяныңны таарыштыргаш
Ыдык пөске удазыннай бижиш алың
Ынчан-на сээр ыры-шоорун
куттулар бээр

Ээлчеглиг кичээл үезинде.

«100 көдээ клубтар» деп программа болгаш культура одагларында хемчеглер

КЫЛЫР АЖЫЛДАР ХӨЙ

РФ-тиң Культура яамызының «100 көдээ клубтар» деп программазы-биле Тыва 5 чаа клуб тудуунга база 5 клубтуң капитал септелгезинге 150 млн. рубльди турар. Тудуг болгаш септелге ажылдары ноябрьга чедир доозулган турар. Ук программаны боттандыраарына республика бюджетинден 8 млн. рубльди немей бээр. Капитал септелге кылыр 5 клубтуң бирээзи – Дүрген сумунун Шончалай Усков аттыг көдээ Культура бажыңы.

Чазак Даргазының Александр Брокерт, экономика сайыды Елена Каратаева, культура сайыдының оралакчысы Виктор Чигжитиниң көдээ Культура бажыңы байдалын хынап келгеннер. Олар бо хүнде көрүкчүлөр залының, спорт залының хынап көргөш, арга-бергеннер.

Каа-клубтуң чылыдыл-2 котел хандырып турар. Тамаарыштыр Александр Брокерт автоматчыткан амгы котелдары-биле солурарын көөрүн сүмелзэн. Чылында чарыгдал эвээ-салгалалыг болур дээрзин

2015 чылда клубтуң чылы-

системазынга үрелиишкин болган. Көрүкчүлөр залы хагдыган. Залдың азын, шалазын, эжиктерин долузу-бичирип турар. Залдың ишти дыка соок, чок болгаш караңгы, сандайлары үенин хевээр.

Культура бажыңының директору Екатерина Чугаази-биле алырга, клубту

1980 чылда туткан болгаш, дээвириин байдалы дыштанып келген кижилерге, ажил-дакчыларга айылды тургузуп, тоглап дүжүп турар. Клубтуң ажилдакчылары боттарының күжү-биле ону чамап септээр-даа, түнел чок. Ынчангаш «100 көдээ клубтар» деп федералдыг программаның деткимчези-биле шынарлыг капитал септелгени кылып алыр болза, ам-даа хөй чылдар дургузунда

ТР-ниң культура сайыдының бирги оралакчы-зы В. Чигжит, ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчысы А. Брокерт, ТР-ниң экономика сайыды Е. Каратаева.

дүргенчилерниң дыштаныр ынак чери болур. Екатерина Оюн капитал септелге үезинде тус черниң арга-дуржулгалыг тудугжуларын ажилга хаара тударынын дугайында саналын кириген.

Капитал септелгениң чарыгдал өртээ – 9831,89 муң рубль. Ынаар иштиги септелге ажылдары, эжик, соңга, шала солууру, электри четкилерин чаартыры, котелдар тургузары, дээвириин септээр дээш оон-даа өске ажылдар кирген. Бо хүнде ында 14 кижиге ажилдап турар.

Таңды кожуунуң чагырыкчызының хүлээлгезин түр када күүседип турар Евгений Овсянниковка капитал септелге үезинде тудуг талазы-биле арга-дуржулгалыг кижиден тургускаш, септелге ажылдарын шыңгы хыналдага алырын Александр Брокерт дааскан. Оон аңгыда Чагытай хөлге дыштанылга баазаны ажыдып, кышкы үеде балыктаар, хаактаар дээш оон-даа өске маршруттары чогаадып кылырын сүмелзэн.

Экология чылында туризмни сайзырадып, Чагытайга Дус-Хөлде дег арыглан-нып-аштаныр, бок төгөр, машина тургузар, майгыннар тигер черлерлерни аңгылап, чурттаар, чунар бажыңарның тудуун эгелээр болза, дүргенчилер акша-төгөрик ажилдап алыр аргалыг болуру билдингир.

Шончалай ХОВАЛЫГ.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

«Енисей»
Культура одаанга

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕ

«Енисей» Культура бажыңына Кызыл хоорайның чогаадыкчы коллективтери май 13-те чыылганнар.

Ынакшыл бистиң бажыңы-выстың үндезини болуп турар. Бүгү чүүлдер ынакшылдан эгелээр. 12 клуб тургузуглары боттарының кылган ажылынын дугайында сеткил хайныышкын-биле илеткээр. Ол тургузугларда салым-чаянныг, бодунуң ажылынга бердинген, чогаадыкчы удуртукчулар ажилдап турар дээрзи оон көскү болган. Өзүп оор аныктарга ыңдыг удуртукчуларның ролу улуг.

Отчеттуг концертке өөренип турарлар-даа, кайгамчык чедиш-киннерни бо чылын чаалап ал келген удуртукчулар-даа киришкеннер.

Ол хемчегниң түннелинде «Декей-оо» эстрада вокалының квартеди, «Таусень», «Сударушка», «Веселые затейники» ансамбльдер «Енисей» Культура бажыңының чогаадыкчы амыдыралына идепкейлиг киржилгези дээш мактал бижиктер-биле шаңнатканнар.

Кызыл хоорайның культура эргелелиниң медээзинден.

Тыва үндезин
культура төвүнге

«САРАДАК-2017»

Май 7-8 хүннеринде Тыва үндезин культура төвүнге ил санында-ла болуп турар республика чергелиг 12 дугар «Сарадак-2017» деп элээ-назылыг хөөмей-сыгыт үсөдикчилериниң мөөрейи алууп эрткен.

«Сарадак» мөөрейин бир-ле дугарының улустуң хөөмейжизи ымаал Ондарның чырык адынга хаадып, 1995 чылда улустуң ийжижи Коңгар-оол Ондарның депкейжи санал-оналы-биле ор-аастап эрттирген.

Мөөрей Тыва үндезин культура төвүнге 2013 чылда бир дугаар болуп, аңаа 37 кижиге киришкен. Дарында чылын 75 элээди хөөмейжи. 2015 чылда киржикчилериниң ниитизи-биле 90 четкен болза, чылда оон-даа көвүдзэн. А бо «Сарадакка» республиканың кожууннарындан чүс ажыг бичии элээди назылыг хөөмейжилер келген. Оларның эң-не бичии харлыг оолдар, уруглар. Чоокку чылдың иштинден безин уран үн, хөөмейниң хөгжүлдээриниң ралын, оон күүседикчилериниң чылче өзүп-көвүдөп турарын болур.

Хөөмей-сыгыт – тыва чоннуң уран үнү кол өвээ, кижилерниң сагышын хөөнээр кайгамчык чараш. «Аът болуру – кулунундан, болуру – чажындан» деп үлегер бар болгай. Келир үеде хөөмей-тиң тынын тудар бичии чаштар-а салгалды мыңдыг бичиизинден уран чүүлге, бурун шагдан келген катапталтынмас онзагай өжүмге сундуктуруп, дуржулга-хөөмейжилер оларже улуг кичээ-салып, өөредип турары өөрүнчүг. Хүннүң дургузунда үргүлчүлөп адаан-мөөрейниң түннелинде ан 13 харга чедир хөөмейжилер-а чыгыстың күүселдезинге бир-и Кызыл хоорайның хөөмейжизи

Самына Сам чаалап алган. Ийги черни Мөгөпей Чооду, үшкү черни Дажнян Куулар элзээн.

«Мөөрейниң идегели» деп номинацияга Эрзин кожуундан Алдынай Шинин, «Эң-не бичии киржикчи» деп номинацияга Кызыл хоорайның бичии хөөмейжизи Шалбачы Чооду (5 харлыг), «Сыгыт» номинациязынга Аңгыр Ооржак, «Каргыраа» номинациязынга Артас Ооржак, «Хөөмей» номинациязынга Лопсан Монгуш төлөптүг болганнар.

Ол-ла назы-хар иштинде уруглар-ның ансамбльдер аразына бирги черни Тожу кожуунуң «Ойна-ла, Ойна!» ансамбли чаалап алган. (Удуртукчу башкызы Шеңне Салчак-Монгуш). Ийги черни «Амырга» ансамбли (удуртукчузу Мөңгүн-оол Ондар), үшкү черни «Дугай» ансамбли (удуртукчузу Адыгжы Иргит) элзээннер.

14-18 харлыг хөөмейжилер аразына чыгыстың күүселдезинге Дээди шаңналды Өвүр кожуунуң хөөмейжизи Сайын Куулар чаалап алган. Бирги черни Кызыл хоорайның төлээзи Тензин-Шайраб Коштай-оол, ийги черни Дадар-кыс Алдын-Херел, үшкү черни Адыгжы Намчыл-оол тус-тузунда элзээннер.

Ансамбльдер аразына бирги черге «Амырга» ансамблиниң улуг бөлүү төлөптүг болган. Ийги черни «Кеңгирге» ансамбли (удуртукчузу Владимир Куулар), үшкү черни «Салгакчылар» ансамбли (удуртукчузу Сайын-Херел Өпей) алганнар.

Мөөрей адалтанган соонда «Алаш» бөлүү база «Ойна-ла, Ойна!», «Амырга», «Кеңгирге», «Дугай» «Саарыг» ансамбльдери болгаш «Сарадактың» шылгараан киржикчилери – Начын Монгуш, Ай-Херел Ооржак, Эргезет Седен-оол, Мөгөпей Чооду, Самына Сам дээш өскелер-даа чыгып келген чонга хөөмей-сыгыдын, эзенгилеп, борбаңнадып, чыландыктаан солун оюн-көргүзүлгү концертин бараалгатканнар.

Бодум хуумда, бичии элээди-даа назылыг оолдар, уруглар каргыраалап, сыгырты бээр, ат-сурагыг хөөмейжилерден дудак чогуң эскергеш, келир үениң салгалы каргыраа-хөөмей-биле хамыкты кайгадып шыдаар-дыр дээрзинге бүзүредим.

Эрес КОЛ.

«Самбажык» көдээ Культура одаанга

«АМЫДЫРАЛ КОКПАЗЫНЫҢ 80, 70, 60, 50 ЧЫЛДАРЫ»

Мугур 80, 70, 60, 50 чылдар

Мурнууска байырлал бооп

таваржы бээр

Улуг, биче төрөл чонун чалап алгаш,

Юбилейин кижиге бүрү эрттирикээр.

Ынчалза-даа амыдырал дески эвес,

Ындыг күзел бүтпейн баары

чажыт эвес,

Муңчулушкун чонувуска

турбазын дээш,

Мугур харны харлааннар

тураскаадып,

Чылдан чылче чаңчыл болган

кежээвиске

Чылыг, чымчак күзээшкенин

йөрээп тур бис.

10 ажыг чыл дургузунда байырлап турарывыс мугур харлааннар тураскааткан «Амыдырал кокпазының 80, 70, 60, 50 чылдары» деп кежээ «Самбажык» көдээ Культура бажыңына байырланчыг байдалга эрткен.

Байырлыг кежээни уран чүүл школазының уруглар, оолдарының самы-биле айткан. Культура бажыңының директору Алефтина Сереновна Монгуш кижиге бүрүзүнүң чурттап эрткен төөгүзүн чечен сөстөр-биле таныштыргаш, сценаже чалап үндүрерге, залда чон хоочуннары диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Кежээге ниитизи-биле 28 мугур харлааннар келген. Оларның аразында 80 харлааннар – күш-ажылдың хоочуну, «Алдан-Маадыр сумузуңуң хүндүлүг чурттакчызы», «Үлөгөрлиг өг-бүлө» деп аттың эдилекчизи, 9 уругнуң иези Дайыза Дамдыновна Ондар база күш-ажылдың хоочуну, 6 уругнуң иези, көктүг-шыктыг көшпес хемде көвей малын малдап оорар Чанчы Ойдуновна Куулар;

70 харлыглар – күш-ажылдың хоочуну, РФ-тиң ниити өөредилгениң хүндүлүг ажилдакчызы Клара Алдын-ооловна Ооржак, Алдан-Маадыр совхозтуң проравы Александр Мөңгеевич Куулар, «Аныктар – мал ажылыңче!», «Арбын эътти, дүктү, сүттү – күрүңеге!» деп кыйгырылгалыг комсомолчу путевканы холга туткан хүнүнден бээр ам бо хүнге чедир мал ажылында Тамара Даптаң-Караевна Ондар, көдээ ажил-агыг техникумун дооскаш, хүндүлүг дыштанылга үнүжүге мал эмчилеп келген Олчаң Чөпеевна Куулар, повар Зоя Самдан-ооловна Монгуш;

60 харлыглар – күш-ажылдың хоочуну, РФ-тиң ниити өөредилгениң хүндүлүг ажилдакчызы Мария Кошкар-ооловна Ооржак, күш-ажылдың хоочуну, ТР-ниң алдарлыг малчыны Владимир Даптаң-Караевич, өөнүң ишти Ольга Эрес-ооловна Ондарлар, башкылар Валерий Самбыл-Норбуевич Ооржак, Ирина Санчатовна Ондар, Николай Сапыянович Сат, сварщик Макара Конзаң-оолович Ондар, кижизидикчи башкыларның дузалакчылары Валериана Алексеевна Ооржак, Марина Билчин-ооловна Сарыглар, чолаачылар Орлов Арган-Доругович Ооржак, Владимир Чаш-оолович Куулар, бухгалтер Ооржак Раиса Очур-ооловна Ооржак, культураның хоочун ажылчыны Тамара Өлзей-ооловна Монгуш;

50 харлыглар – Лия Калдар-ооловна Монгуш, Таисья Өлзей-ооловна Ооржак, Александр Экер-оолович Монгуш, Чечен Бүкүевна Монгуш, Маадыр Каадыр-оолович Куулар, Александр Сергеевич Ооржак, Шириин-оол Доткан-оолович Сарыглар олар-дыр.

Кежээге Алдан-Маадыр суму чагыргазының даргазы Арбак Маскаевич Ооржак, Сүт-Хөл кожуунуң Төлээлекчилер хуралының секретары Марина Базыр-ооловна Монгуш хоочуннарга хөй-ниитиниң ажил-чорудулгазынга, аныктарның патриотчу кижизидилгезинге идепкейлиг киржи, чогаадыкчы ажил-ишти кылып чорууру дээш, хүндүлөп бижиктерни, өөрүп четтиришкенин бижиктерин, өртектиг белектерни тывыскаан.

Сумуда хоочуннар чөвүлелиниң даргазы Клавдия Социаловна Доңгак, мугур харлааннарның чоок кижилери, ажилдап чораан албан организацияларның удуртукчулары байыр чедирип кадыкшылды, узун назы назылаарын күзээннер.

Чер-черлерден келген байырлалдың аалчылары – Теве-Хаядан А.Д. Ондар, Суг-Аксындан Т.К. Ондар, А.Ч. Ондар, Шекпээр сумуздан Ш.Д. Сарыглар, Көк-Тейден Ч.А. Монгуш, Кара-Чыраадан С.С. Ондар амыдыралдың кадык омур-хевирин суртаалдаан бо кежээниң эртип турарын магадап, суму чагыргазының, культура бажыңының ажилдакчыларының чогаадыкчы ажил-ижинге улуг үнелелди берген. Мугур харлааннар сагыш-сеткилинден дыштанып, белек-селектиг, өөрүшкү-маңнайлыг чанганнар.

Анюта ООРЖАК.
Алдан-Маадыр суур.

Номчукчунуң бодалы

БОЙДУС
КАМГАЛАЛЫНГА
ХАМААРЫЛГА

Час. Чылдың дөрт эргилдезинин база бир онзагай үези. Чазын амылыг бойдус оттуп, амыдырал-чурталга шимээнниг, кижилер көскүлөң апаргылаар. Ылаңгыя «Частың чаңгыс хүнү бүдүн чылды чөмгө-рер» деп үлегер домакты билир кижилерниң сагыш-сеткили оожургал чок, карактарын безин чивеш кылбайн, бодалдары бодундан ырай берген таваар боданып олургулаарлар. Көдээ ажил-агылыг кижилер чаксы үеде дүвүрөнчиг байдалда дээр болза, частырыг турбас.

Бо үениң сылдаа-биле мээң ишти-хөңнүм өскерлип, чуртталгада амгы үениң байдалдарын аай-дедир «шүүрөп», «Чүгө-ле ындыг чоор?» деп айтырыгга харыы тыппайн баргылаар-дыр мен.

Бистиң Тыва чуртувуска чылдың кайы-даа үезинде өске черлерден келген аал-чылар бойдус чурумалын, арыг хөмнөр, хөлдөрүн, эрте бурунгу ада-өгбелеривистен дамчып келген хүндүлээчел, биче сеткилдиг езу-чаңчылдарывысты, сыгыртып, хөөмейлеп чоруурувусту магадап, бо-ла бүгүнү хумагалап, улам сайзырадырын сүмелеп турарлары-даа бар.

Ынчангаш эң-не дүвүрөнчиг айтырыг – бойдус камгалалынга хамаарылгавыска доктаап көрейн.

Бо чылын «Шын» солунга бижээни-биле, камгалалдыг тайга-сындан 50 ажыг элик, хүлбүстүң кештери болгаш баштарын тыпкан, чеди аңның ээдин чүдүрүп алгаш чораан оор аңчыларны туткан-дыр. Ооң соонда чүү болганы кымга-даа билдинмес. Ол төтөглекчилер кымнарыл, кандыг хөм-чег алдынганыл? Харыы чок.

Анаа бөдүүн ажилчын чонда харга-чам-га тура дүшпөс чычааннар, он-чээрби улай адар улуг өртөктиг боолар кайда боор. Ол хамаанчок борбак картошка тарып алыр шөл безин тыппайн чоруурлар-ла болгай.

Арга-арыгның чылдың дөрт эргилде-зинде мөңгө ногаан турар хадыларын, шивилерин үш-дөрт чыл дургузунда хоорай чаагайыдар дээш муң-муңу-биле саглай-тыр эккеп, өлүрүп-ле турар. Арыг агаарга, шык хөзүңгө мандып өзүп турган күжүр ыяштарны дазыр сайга тарыгылап каарга, хөөкүйлер саргаргылап, өлгүлөп каарлар-дыр. Оларны ажаар-карактаар кижиде-даа чок. Бо бүгүге чеже акша чарыгдаттынып турарыл? Мында база харыы чок.

Шак-ла мынчаар үргүлчүлээр чүве болза, Тыва чуртувус сайзыраар бе? Тыва чон эки чуртталгаже эглип келириниң ма-гадылалы бар бе?

Бо чүгүле амыдыралдың чаңгыс адыры ышкыжыл. Көдээ ажил-агылыыс, тудуг-суурувус, оруктарывыс дээш оон-даа өске чөмдүк-дудуурус сайгарар болза, төнчү чок...

Тыва чон эң-не тывызык, мерген угаан-ныг. «Демниг сааскан теве тудуп чиир» деп үлегерни боттандырбайн турар-дыр бис. «Аныяндан адың камна» деп өгбелеривис домактанып, чагып-сургал чораан болгай. Ам 10-20 чылдар эртерге, бистиң эртем-деннеривис, чогаалчыларывыс бо үени төөгүл бижий бээрлер. Ынчан кымның канчаар ажилдап, чурттап чорааны тода көстүп кээр. Ынчангаш «Ады өлүрүнүң ор-нунга, боду өлгөни дээр» деп угаадыгны кижидүрүзү билери чугула.

Мөңгүн-оол СОНАМ.

(Уланчызы. Эгези № 52, 53, 54 «Шында»).

Жуков генерал оон кижидүрүзүңгө чедип, хол тутчуп мендилешкен. Ооң омак көрүжүнүң чидиин, адак-бышкааның чиигин, чугаа-домааның тодазын болгаш эрес-кашлагай шимчээшкенин көргөш: «Езулуг эзир ышкыш эр-дир! – деп, Ыңаажык бодап, сагыш аннып, бүдүү ыңай-бээр көрзүңгүлээн: «Бо дарга мээң Дора-Аскырымны азы уруумнуң Чүгүрүк-Кулазын мунуп турар эвес ирги бе?»

– Мендээ! – деп, Саны-Шириге генерал чугаалааш, ийи холун сунган.

– Мендээ, Дарга, мендээ! – деп арат өөрүшкүлүг харыылааш, Ыңаажыктын холундан шеле солкан.

– Чүү дидир? Моолдаар, тывалаар хире дарга-дыр моң!

– Моолга база тулчуушкунга кижип турган болгай...

Ыңаажыктын чанынга келгеш, ге-нерал кедип чорааны көк торгу тонун, хөм идиин топтап көргөш, хүлүмзүрээш: «Дөмейинерни, алышкылар силер бе?» – дээш, Саны-Шириге база катап көргөн.

«Кызыл кош» үдекчилери-биле ын-чаар амыр-менди солчуп таныжып алгаш, генерал бодунуң өрээлинде стол чанынга келиринче чалаан.

Аңаа ол дайын болуп турар черлерниң кара болгаш кызыл карандаштар-биле аай-дедир шыйгылап каан чүруунче айыткан.

– Дайын чорудулгазында байдал-биле таныштырары ол-дур. Бээр чоокшулаңар, эштер – дээш, Тока дарга ооң чанынга кожа турупкаш, боду очулдуруп эгелээн.

– ... 1941 чылдың он бир айда ССРЭ-ниң төвү Москва хоорайны чаалап алыр, Кызыл шөлге фашист шериглер чыскаа-лын ноябрь айның чединиң хүнүнде эрттирер диген «Тайфун» дээр сорулдаа-зы-биле фашистер оор езу-биле халдап киргеш, ССРЭ-ниң алдан беш сая чуртта-чылыг девискээрин чаалап аптар аргалыг болганнар...

Панфиловчу-маадырлар дугайында дыңнаан боор силер. Ротаның арткан дайынчылары – чээрби сес-ле кижидайзынын улуг күштүг кезээ-биле Москва чоогунга тулчуушкунга фашистерниң он сес танкызын узуткаан. Оларның бир удуртукчузу В.Г. Клочков:

– Россия делгем-даа бол, дедирленир чер чок – артывыста Москва! – дээн.

Шак ындыг маадырлар бистерниң хүрээленивисте бактаап турар. Ынчан-гаш тура-соруктуг маадырларлыг Кызыл Шериг Партияның болгаш улуг Сталинниң удуртулгасы-биле удур шавар халдааш-кынны кылып, фашистерни доктаадып эгелээн.

Бистиң баштыңчыыс И.В. Сталин он бир айның чединиң хүнүнде бүгү чонга: «Бистиң чуртувусче дайзын халдап келген. Ада-чуртувусту бистиң чонувус, бистиң шериглеривис кызыл ханының сөөлгү дамдызынга чедир камгалаар ужурлуг... Бүгү делегей силерни хайгаарап, немец эжелекчилерни узуткап шыдаарыңарны билип турар» – деп кыйгырыг кылган. Ол сөстөргө чалгынналгаш, Октябрьның Улуг Революциязының 24 чыл болган оюнга тураскааткан шериг чыскаалының киржикчилери Кызыл шөлден дорт-ла тулчуушкунче кирипкениниң түңнелинде фашистер түр эжелеп алган турган черле-ринден ойтур шаптырып эгелээн. Эжелек-чи фашистер Москва дээш тулчуушкунга беш чүс муң ажыг дириг күжүн, муң беш чүс танкыларын, он беш муң машина-тех-никазын чидирген. Амгы үеде ССРЭ-ниң төвүндө фашистерни ырадыр сывыртап-канывыс бо. Бо хүннерде «Ржев-Вязьма» дээр шавар халдаашкынның ийиги чада-зын чорудуп тур бис. Москва дээш тул-чуушкун Гитлерниң «Барбаросс» дээр сорулдаазын хөөрүткени ол.

Эштер, удавас улуг баштыңчыыс И.В. Сталинниң ат салып, деткээни «Ураган» дээр тиилелгелиг халдаашкынның эгелээр бис!

Фашистер бистиң чуртувусче халдап келирге, кайы-даа күрүнени мурнай, Тыва Арат Республика ол-ла хүн бистиң талавыска болуп, боттуг дузаны чедирип эгелей бергенин эки билир бис. Ооң соон-да Англия, АКШ болгаш ниитизи-биле чээрби ажыг күрүне Германияга удур бөлүгүлдү тургускан. Ол дээш бүгү совет

чоннуң база маадырлыг Кызыл Шеригниң өмүнээзинден тыва чонга өөрүп, четтир-генивисти илередип тур мен.

Бөгүн улуг Ленин башкының төрүттүн-ген хүнүн таварыштыр силерге байыр че-дирбишаан, демдеглээр чүүлүм мындыг. Чүгүле дүүнүгү хүннүң дургузунда безин фашист идегеттерниң үжөн ажыг дайын-чы ужар-хемелерин узуткаан бис. Март-апрель айлар дургузунда фашистерниң чидири тос чүс ажыг, а бистерниң – он беш ужар-хеме болган.

Улуг Сталин: «Бистиң кудумчувуска байырлал база болур!» – деп аазаан. Ниити тиилелгевис дээш дашка көдүрер үевис чоокшулап орар, эштер!

– Бо дайындан чүү сагыжыңга артып калды? – деп соонда улус менден айты-рар болза, – Москва дээш тулчуушкун дээр мен... Москваны кажан-даа, кым-даа эжелеп чадап каан болгаш эжелеп ап черле шыдавас!

Бистиң херээзвис шын, дайзын чылча шаптырар, тиилелге бистиң болур! – деп, Жуков чугаазын төндүргөн.

Шак мындыг аар-берге үеде, өске кан-дыг-даа кадыг-быжыг кижиниң шыдажыр аргажок байдалында тургаш, генералдың бодун ынчаар холга тудуп шыдаарын Ыңаажык кайгаан: «Мындыг кижиге баштадып алган шериглер кайын алзыр. Улуг Сталинни көөр болза, та кайы хире күштүг кижидир?». Генерал Жуковтун бөдүүн болгаш билдингир сөстөрүн чугаалап, шупту-ла чүве эки төнер деп оожуктуруп турганын, шынап-ла, магадавас аргажок болган.

Тока дарга харыы сөс алгаш, Тывада тургустунган байдалды чугаалаан:

– Бо Улуг дайын эгелээр билек ССРЭ-ниң талазында ооң эвилекчизи болган эң баштайгы даштыкы күрүне Тыва Арат Республиканың төлээлери-дир бис. Фашистерниң шавар халдаашкыны эгелээн хүнүнде өске күрүнелер чүвениң аай-бажын билбээчченеп, көрбээчченеп азы кудуруун кызыпкаш олурупканын билир бис. ТАР-ның Биче Хуралы Совет Эвилелин деткир дугайында угуулга медээни ол-ла хүн хүлээп алган. Аңаа чыгылып келген төлээлер шупту ат салган. Фашистиг Германияга удур дайын-чааны Тыва Арат Республика алды айның чээр-би бештиң хүнүнде чарлаан – деп, Дарга чугаазын төндүрбээнде-ле, штаб иштинге турган шериглер алгыржыпкан:

– Ураа!

– Ураа!

– Ураа!

Тока дарга манап алгаш, чугаазын уламчылаан.

– Тыва Чазак 1941 чылда күрүнениң бүгү алдын курлавырын ССРЭ-ниң камга-лал фондузунче дамчыдып берген болгаш фронтуже чеди муң ажыг аъттарны чо-руткан. Амгы бо үеде Тываның арат-чону дайын байдалынче кирип, «Шупту чүвени фронтуже!», «Бүгү-ле күштү тиилелгеже!» деп кыйгының адаа-биле сагыш-сетки-лин, ажыл-херээн чаңгыс-ла сорулгаже – эжелекчи фашистерни туюлунга чедир узуткаарынче угландырып алган чоруп турар...

... Ынчаарга ам, эш генерал, тыва чоннуң сеткил-чүрээниң ханызындан сөңнээн дузаламчы белээн маадырлыг Кызыл Шеригге чедирер даалганы алган, Тыва Чазактын төлээлери бистер бо тур бис: мен Тока – ТАР-ның секретары, иштики херектер сайыдының оралакчызы Артас, Араттын революстуг шерииниң ка-питаны эш Лопсаң, Орденниг малчыннар Саны-Шире биле Ыңаажык, Орденниг шалыпчылар Тараканова биле Парыңмаа болгаш чогаалчы эш Сагаан-оол...

Бо чылдың февраль айда маадырлыг Кызыл Шеригниң 24 чыл болган оюн та-варыштыр чээрби беш вагон ишти белек чорудар сорулганы тыва чон салып алган турдувус. А апрель айның эге хүннеринде чыдыгган белек бежен ажыг вагон болду. Ол барымдаа тываларның маадырлыг со-вет чонга, бистерниң ат-алдарывыс, хос-талгавыс болгаш хамаарышпас чоруувус дээш демисежилп турар ооң алдарлыг Кы-

зыл Шеринге кыдыг-кызыгаар чо-чоруун бүзүрелдини-биле бадыткап ол. Херек апарза, ам-даа дузалам-харын-даа боо-моңгуну холга ту-силер-биле кады дайзынын чок кы-биле тулчуп кириптеринге белең б

Баштайгы «Кызыл коштун» дуга-чы белээниң аразында аш-чөм, болгаш чээрби муң эжеш хаак, беш чүс ажыг чолдак чагы тон, и ажыг кидис идик, бир муң алды чү-хол-хавы база он бир автомашин муң беш чүс сезен чадаг-терге б дайынчы кижиге чугула херек чү-бар. Ол белектерде «Харлыг, бедн-дагларының ындындан – маады Кызыл Шеригге ТАР-ның ажыл-и-ринден» – деп бижип кагдывыс...

– Эш, Армия генералы! Ада-ч социалистиг орук-биле сайзыраа болгаш оран-чурт камгалаарыңга турар онзагай ачы-хавыяңарны ү-көргөш, ТАР-ның Биче Хуралы чылдың март айның 31-ниң хүнү-дугаарлыг Доктаалы-биле армия ге-лы, Совет Эвилелиниң Маадыры гий Константинович Жуковту Тыва Республиканың Ордени-биле ша-ынчангаш ол Доктаалды номчааш, денни силерниң хөрээңерге кадап б бистерге дааскан чүве.

Чингине секретарь Совет Эвиле-Маадыры херек демдээниң ча-ТАР-ның Орденин кадап бээрге: «Эвилелинге бараан болуп тур мен!» генерал шериг езулалды берген.

«Коммунистиг партия делгер Ооң удуртукчу башкылары эш Лени Сталин делгерезинер!» деп сөстөр Дарга чугаазын төндүргөн.

Ураалаашкын, ооң соонда а-часкаашкыннары соксай бээрге, төлээлериң одуруундан Парыңмаа келген. Эрес, шоваа карактарың чүгүртү аай-дедир көргүлээш:

– Эш, армия генералы, Совет Э-линиң Маадыры Жуков! Эжелекчи-штерни узуткаар дээн аар-берге херээңерге чедишкенин күзевис силерниң штавыңар кижигүннеринге чонунуң дузаламчы белээн чүректи-нызындан тыпсырын чөпшээрер көр – дээш, ак кадакты генералдың мойн салып, белээн сөңнээн.

– Четтирдим! Эштер, Тыва күрү-ырак эвес черге база тулчуушкунга чү-чораан мен. Кобду дээш болган тул-чуннарга тываларның эрес-дидими маадырлыг чоруунуң дугайында б-дыңнаан мен эштер. Делегейде кым-даа артык уян сыгыт-хөөмейни бады-тарыңарны билир мен. ...

Кайгамчыктыг улуг болгаш чараш-диптиң төвү черде анаа кижилер кай-чурттап чоруур боор... – дээш, Ген-кыстың ийи чаактарынче ошкааш, чед-хоора көдүрүп алгаш, кезек турган.

Төлээлери шериг кижиге чугула х-чүлдери билек-селээн штабтың да-дакчыларыңа сөңнеп, холдарын ту-куспактажып элээн болганнар.

Сөөлүндө фронтунуң штавының т-тукчунуң оралакчызы сөс ап четти-рин илереткен:

– Барыын фронтунуң дайынчы-рының, командирлериниң болгаш ге-ралдың өмүнээзинден кадыг, берге-бистерниң талавыста болуп, бистер-деткип, дузаламчы белек сөңнеп кел-гениңерге чүректиң ханызыңа өөрүп-четтирип турарывысты илерет-тур мен...

Силерниң бо үүле-херээңер бистер-хей-адыдывысты көдүргөн, фашистер-дүргөн узуткаарынче кыйгырыг-дыр б-билип турар бис.

Кежээки шайлаашкын үезинде, Ар-мия генералы биле ТАР-ниң чингине секретары болгаш Артас дарга аңгы өрээлге ө-бергеннер. Оларның нарын айтыры-ны аразында кады шиитпирлээр дээш илден.

Сергей ООРЖАК

(Уланчылыг).

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

Ажылдакчыларының кадыгы дээш

ЧААРТТЫНГАН ГОСПИТАЛЬДА

Тываның Иштики херектер яамызының эмчи госпиталы Кызылдың төвүндө чурттакчы бажың артында эскертинмес черде турар. Госпитальда Иштики херектер база Онза байдалдар яамызының дээш өске-даа албан черлериниң ажылдакчылары кадыын хынадып, а хоочуннары чыда эмнедип турарлар.

Сөөлгү ийи-үш чылдарда госпитальга евроцентелге кылган соонда, ооң иштидашты таныттынмас кылдыр өскерилген болгаш көрүштүг, чараш апарган. Госпитальды чаа дериг-херексел-биле четчелээн. Госпитальда шыырак дээн, эмчилер база эмчи сестралары ажылдап турар. Үстүндө адаттынган бо хөй ажыл-херектерни кылып чорударына ИХЯ-ның эмчи-санитар кезээниң начальниги О.И. Гостюхинаның кириген ачы-хавыяазы улуг. Ол ажылынга езулуг бердинген кижилерниң бирээзи, ооң арга-дуржулгазы улуг.

Ук госпитальдың начальниги И.С. Хайжок. Бо аныак эмчи ажылынга негелделиг, боду бөдүүн, биче сеткилдиг, аарыг кижилер-биле чугаалажып билир. Ол кыска үеде иштики херектер ажылдакчыларының хүндүткелин чаалап алган.

Госпитальда чыттырып эмнээр салбыр үшкү каътта. Ооң нити байдалы арыг-сиги, эм-таң, аъш-чем-биле эки хандыртынган. Салбырның кол эмчизи Н.П. Бознякова. Эмчи кижиниң ажылы берге, харысалгалыг. Ынчалза-даа ол ук госпитальда үр чылдарда бодунуң амыр-дыжын харамнанмайн, хөй-хөй шагдаа ажылдакчыларын эмнеп, оларның кадыын быжыглаан. А олар — чоннуң тайбың чоруу дээш кем-херек үүлгедикчилери-биле демисежип чоруур кижилер. Бознякова «Тыва Республиканың алдарлыг эмчизи» деп хүндүлүг атка төлептиг эмчилерниң бирээзи. Мээң бо саналымны ИХЯ-ның удуртулгазы деткиир боор дээрзинге идегеп каайн.

Ол ышкаш Тывада кадык камгалалы чыл санында бурунгаар сайзырап турар. А чоннуң кадыкшылы эмчилерниң идегелдиг холунда. Ындыг эмчилер бистиң ИХЯ-ның госпиталында база хөй. Оларга шериг эмчи комиссиязының начальниги Е.А. Дьяконова, нити аарыглар эмчилери М.М. Ооржак, Е.К. Надына, С.С. Монгуш, И.М. Ховалыг, иштики бестер аарыгларының эмчизи Л.С. Мурманэ, чүрек эмчизи Г.В. Ламбина, карак эмчизи О.И. Ашихмина, кезер эмчи Ч.А. Калычаева, диш эмчизи М.Х. Кыргыс, эмчи сестралары Л.В. Гуляева, Л.Д. Санарова, Г.Л. Лапшакова, Б.Б. Хертек, эмчи бүрүткелиниң ажылдакчызы О.Е. Вахминцова, госпиталь камгалалының ажылдакчызы М.С. Ооржак, тон азар черниң ажылдакчызы Д.С. Доржу хамааржыр.

Чоокта чаа Кызыл Партизаннар кудумчузунда госпитальга немелде ийи каът чараш бажың база ажылгалга кирген. Ында госпитальдың канцеляриязы, бухгалтериязы, кадрлар килдизи, шериг эмчи комиссиязы ажылдап турар.

Нииртизи-биле Тываның ИХЯ-ның госпиталында ажыл-херек шуудап, шынарлыг эки чоруп турар деп дидими-биле чугаалап болур мен. Госпитальда чаңгыс-ла четпес чүүл — ооң даштыкы девискээри кызы, делгем эвес. Маңаа транспорт тургузар хамаанчок, кижилер кылаштаары безин берге. Бо айтырыгны шийтпирлээр үези келген. Азы госпитальдың чанында ТАР үезинде Төп Хорааның эрги бажынын бузар болза эки. Ам ында уруглар өөредип турар болгай. Төөгүнүң бо тураскаалы хоойлу езугаар күрүне камгалалында турар-даа болза, ол республиканың хөгжүлдизинге шаптыкта-вас ужурулуг.

Даш-оол КАРА-САЛ,
Иштики херектерниң хоочуну.

зы» деп атты алган. Ол «Күш-ажылдың хоочуну» деп хүндүлүг аттың төлептиг эдилекчизи.

Өлчей-оол Чамыянович аал-оранынга эрес-кежээ, ажыл дээнде сеткилинден бердинген кижилер. Оолдарын эртем-билигге чедирип, уйнуктарын алчып берип чоруур кырган-авазы.

Олар «Өг-бүлө бүрүзүңге — бирден эвээш эвес дээди эртемниг уруг» деп губернатор төлөвилелин күүсеткен өг-бүлө. Хеймер огу Байыр-оол Өшкүлүг — Иркутск хоорайның дээди өөредилге черин дооскан юрист. Амгы үеде Кызыл кожуунда участок шагдаазы болуп, чедиишкенин ажылдап чоруур.

Тыва чон чечен-мерген болгаш, мынча деп ырлажып чораан:

«70 харны харым дээр бе?

Чээрденни одум дээр бе?

Чечек шыпкан аяң шыкты

Черим дээр бе, чуртум дээр бе?»

Шынап-ла, ыңдыг. 70 харлыында ам-даа аныаксыг, хүндүлүг хоочуннар Өшкүлүгтерниң үш дакпыр өөрүшкүзүн үлөжип, оларга эгзэртинмес аас-кежикти, ам-даа узун назылаарын байырлалында чыгып келген чону сеткилиниң ханызындан күзеп, йөрээп турганнар.

Ольга БАЛЧИРБАЙ.

Кызыл кожуун.

ЭКИ АЖЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

СУУРУВУСТА ХҮРЕШ ЗАЛЫ

Чоокта чаа Чеди-Хөл кожуунуң Ак-Тал суурга онзагай байырлал болган.

Ол дээрге Культура бажыңының одалга системазы турган октааттынган эрги бажыңны селип-септеп, хүрежир зал кылдыр эде дерээш, чаңгыс чер-чурттуувус, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Арзылаң мөгө Бегзи-Хуурак Хелиң-оолович Донгактың ады-биле адаан. Ооң ажы-дышкынынга келген аалчылар-даа хөй, белек-селек-даа арбын болган.

Бегзи-Хуурак Донгак аттыг хүреш залын тударында болгаш ооң ажыдышкынында спортчу маргылдааларны, оюн-тоглааларны организаастап эрттиреринге фронтчунуң ажы-төлү, төрөлдери болгаш оларның салгалдары улуг үлүг-хуузу киригенин демдеглексеп олур мен. Ылаңгыя амыдыралдың кадык омур-хевирин суртаалдап чоруур даргавыс Вадим Начын-оолович Донгак эгелекчи саналды киригеш, ону боттандыраары-биле чаңгыс чер-чурттуугларын эвилелдеп, хүреш залының тудуун езулуг чоннуң тудуу кылдыр организаастап шыдапканын мактавас аржажым.

Анна ЧЫМЫЖЫК,
күш-ажылдың хоочуну, башкы.

ажылды билир чораан кижилер. «Советтик Тыва» совхозка 20 ажыг чыл ак сеткилдиг ажылдааш, хөй-хөй хүндүлүг бижиктерниң эдилекчизи болган. Ол — өөнүң ээзи Өлчей-оол Чамыяновичиниң быжыг чөленгижи, оолдарының чоргаарлары ынак авазы, кенээттериниң сүмележир кунчуу, уйнуктарының эргеленип чоруур кырган-авазы.

Өлчей-оол Чамыянович Балгазының профессионал-техниктиг училищезинге калбак мергежилдин механизатор эртемниг чедип алгаш, Приморьеге шериг хүлээлгезин эрттирген. Ооң соонда «Советтик Тыва» совхозка механизатор-комбайнер болуп ажылдап эгелээн. Мурнакчыларның одуруунче шургул кирип, Тыва АССР-ниң район болгаш көдээ советтер депутатынга 7 катап депшиттирип, «чоннуң айбычызы» деп хүлээлгени күүседип, хөй-хөй хүндүлүг бижиктерни, өртөктүг шаңналдарны ап чораан. Москвада улус ажыл-агыйының чедиишкенинениң делгелгезинче 4 катап путевка-биле шаңнаткаш, экскурсиялап сонуургаар аас-кежикти болган. Ленинниң 100 харлаанында «Шылгараңгай күш-ажылы дээш» юбилейлиг медаль-биле, «Хүндүлүгдиг демдээ» орден-биле шаңнаткан, «Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчы-

шүүштүрүп санап көөр, чон-биле ажылдап тургаш, садыгжы кижиниң бедик культуразын сагыр, эвилең-ээлдек, чазык-чаагай чугаалажып, ылаңгыя улгады берген садып алыкчыларның барааннарын барба-савазынче суп берип, дузалажыр.

Айлаң Уктуш-ооловна ынчалдыр Чадаанага он ажыг чылдарда ажылдаан соонда, амыдырал-чуртталгазының аайы-биле Суг-Аксы суурга чедип келгеш, «Кызыл-Сай» садыында ажылдап турары бо. Садыгга кире бээрге, кезээде арыг-сиги. Садыгның санитарлыг байдалын чогуур негелдеге дүүштүр тудуп, барааннары делгүүрлерде эңме-секселиг аайлап салгаш, өртөктөрүн бижигилеп каан. Ында чоннуң хүн бүрүнүң хереглел барааннары шуптузу бар. Эң ылаңгыя садыгга эккеп турар хлевиниң шынары эки, амданы чаагай боорга, улуг-биче чон саадавайн төндүр садып аппаар.

Айлаңның ажылдап турары садыгның ээлери-даа, садып алыкчылар-даа ооң дугайында чүгле экини чугаалаарлар. Үр чылдарда садыгылап ажылдап келген арга-дуржулгалыг садыгжының кызымак ажыл-ижиниң түңнелинде «Кызыл-Сай» садыы эвээш эвес орулганы кирип ап турар.

Ажыл-ижинге тура-соруктуг эрес-кежээ, үнген-кирген чонунга эвилең-ээлдек, шынчы бараан болуп ажылдап чоруур садыгжы Айлаң Уктуш-ооловна Ондарны Сүт-Хөл кожуун чагыргазының болгаш суму чагыргазының мурнундан хүндүлүг бижиктер, өртөктүг белектер-биле удаа-дараа шаңнап-мактап турары, шудургу ажыл-иштиң түңнели ол.

Бораш ОНДАР.

Суг-Аксы суур, Сүт-Хөл кожуун.

Сайзыралче, депшилгеже чүткүлдүг эрес-шоваа аныктар барыга кырган кижилер магадап, өөрүп тур мен. Оларның аразында биче бүдүрүлгө ажыдып алгаш, аргып, даараан хевин, эт-севин Москвага делгелгелерге кириштиргеш, шаңнал-макталдарга төлептиг аныак сайгарлыкчылар база бар-дыр.

ТЫВА ПАРЛАЛГАНЫҢ КАДЫННАРЫ

Тыва дылды онза хүндүлүг турар республиканың массалыг информация чепсектериниң журналист кадыннарын демдеглекседим. «Шын» солунуң хоочуннары Галина Маспик-оол, Надежда Эрпел чонга чугула херек, солун материалдарны литературлуг дылга бижип турар. Хоочун солунувустун номчукчуларының сонуургалын ала-чайгаар хаара тудуп кээр каттырынчыг, шоодуглуг уткалыг чуруктар чоруур Алдынай Соян, тележурналистер Сайна Өндүр, Ая Яндараа, Дарый Монгуш

болгаш өске-даа журналист кадыннары адап болур.

КАДЫ ТӨРЭЭННЕРИМ

Чыргакының, Чыраа-Бажының, Хорум-Дагның улуг назылыг чону шупту билир, Тыва АССР үезинде культура сайыды, шыдыраага Тываның каш дакпыр чемпиону чораан Матпа Хомушкунуң думазы совхозтун бухгалтер-кассиринге хүндүлүг дыштанылга үнүгүже чедир ажылдаан. Төрөл угбам Бадыймаа Хомушку бо-ла совхозка комсоргтап, башкылап чораан. Оюн-баштак, тудугжу, бызаңчы даайымның уруу Зоя Ооржак башкы, Шекпээр суурда чурттап турар. Чыргакының библиотеказынга, кандыг-даа ажылдың бергезинден чалданмайн ажылдап, хөй ажы-төлүн азырап, кижизидип каан топтуг-томаанның угбам Чеченмаа Ынаажык оларга узун назынын, чуртталгага быжыг тура-соруктуг болурун, бүгүдөгө экини күзедим.

Өнер-оол МОНГУШ.

Балгазын суур.

Улуглерниң күрүнези

ҮШ ДАКПЫР ӨӨРҮШКҮ

Өг-бүлени бичии күрүне дээр Өшкүлүг Өлчей-оол Чамыянович биле Көк-кыс Чанчыковна бичии күрүнен тургузуп, чурттаандан мугур 50 чыл оюн база иелээн чыгарып апрель 12-де, космонавтика күнүндө демдегледип эрттиргеннер. Өшкүлүг Өлчей-оол ээлери — Каа-Хем суур Суг-Бажы суурунун хүндүлүг чыгары. Оларның бажың-балгадында илден эгелээш, ажыл-агыйынга шупту-ла чүвези чаңгыс аай корум-чакы-төлүңгө мал-маганны азырап, хөй-биле өстүрүп берип чорутуур.

Өг-бүлениң херээжен ээзи, амыды-каастакчызы, чонунга үлегер-тиг Көк-кыс Чанчыковна кончуг чүвениң шынын айтып, кижилерге аарак чугаалаар угбай-ла Бүгү назынында кадрлар килди-ажылдап чораан болгаш, кандыг-ижиниң арга-шинээн, мергежилин эки сайгарып шыдаар, удуртур

мергежилинге шынчы кижилер

ЭВИЛЕҢ-ЭЭЛДЕК САДЫГЖЫ

Көк халат сынын каастаан, чың чазык хулузмүрээр, Кызыл-Сайның садыгжызы чың кызыл, таныыр сен бе? Садыгжыбысты Айлаң Уктуш-ооловна дээр. Ооң алыс черле күзели ол садыгжы болур. Ортумак школаны аш, Челябинскиниң садыг технику-өөренип кирип алгаш, 1996 чылда ук илге черин чедиишкенин дооскаш, ийи чылдарында Хорум-Даг суурунун «Брянка» садыында, оон дараазында Чадаана хоорайның «Снежок» (ыгашы) садыында ажылдааш, арга-тап, ажылынга харысалгалыын, алыкчыларның негелделеринге кыргы, сагыш човаачалын көргүскен. Тен-төрөөн суурундан чоруу баргаш, чаа кээрге, сагыш-сеткилин чугаала-таныыр-билер кижилер-даа чок, ыңдыг-ла, баштайгы үениң бергелерин ол кык ажып эртип, чаа ажылдай берген тивинге чоорту чаңчыгып, садыгжы-ү-биле таныжып, найыралдажып, жилиниң чажыттарын хандыр-дип ап, садыгның удуртулгазының чин чаалап ап шыдаан.

Садыгжы болуру эң-не харысалгалыг Акша-төгери-биле холбашкан, шын анап, бараан садар болза, өрө-даа дүжүп болур. Ынчангаш ол ерни фактуразы-биле катап-катап

чоннуң медээлер дизи

ШТЫКЫДА ЧАҢГЫС ЧУРТТУГЛАРЫБЫС

Ш төлү каяа-даа ужар, кижилер төлү даа чоруур», «Ие көрбээнин кызы да көрбээнин огу көөр» дээр-ле ывавыстың уруглары делегейниң даа чурттарында чурттап, амы-чоруур-дур. Олар улуг хоорайларга ишти өөрөнгениниң соонда, өске-к оолдар-биле таныжып, өг-бүлө Францияда, Германияда, Бельгияда, Камбоджада чурттап турар. Штыкы чурттарда тыва келин кыстар чурттуунуң адын сыкпайн чоруурлар бо берге үеде Моол, Кыдат чурттарда бергелерге торулбайн, ил-домакты өөрөнип, эртем-билиг ап турарлар.

Штыкы чурттарда тыва келиннерниң инда «Шын» болгаш өске-даа содан номчааш, кижилер билип алыр.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

ОБЪЯВЛЕНИЕ

о проведении конкурса на замещение вакантных должностей муниципальной службы

Администрация Бай-Тайгинского района объявляет конкурс на замещение следующих вакантных должностей муниципальной службы: первый заместитель председателя администрации Бай-Тайгинского кожууна, заместитель по экономике, заместитель председателя администрации Бай-Тайгинского кожууна по жизнеобеспечению, заместитель председателя администрации Бай-Тайгинского кожууна по социальной политике и взаимодействию с общественными организациями, заместитель председателя администрации Бай-Тайгинского кожууна по безопасности и правопорядку, заместитель председателя администрации Бай-Тайгинского кожууна — начальник Управления сельского хозяйства Бай-Тайгинского кожууна, начальник отдела по делам молодежи и спорта администрации Бай-Тайгинского кожууна.

Требования к претендентам на замещение вакантных должностей:

Право на участие в конкурсе имеют граждане, достигшие возраста 18 лет, владеющие государственным языком Российской Федерации высшее профессиональное образование (по специальности), на должности заместителей председателя администрации кожууна стаж муниципальной службы на главных должностях муниципальной службы и (или) стаж государственной службы на главных должностях государственной службы не менее двух лет или стаж работы по специальности не менее трех лет, на должность начальника отдела по делам молодежи и спорта администрации кожууна стаж муниципальной и (или) государственной службы на старших должностях муниципальной и (или) государственной службы не менее двух лет или стаж работы по специальности на руководящих должностях не менее двух лет, не имеющие неснятой или непогашенной судимости, обладающие знаниями Конституции Российской Федерации, федерального и республиканского законодательства.

Для участия в конкурсе гражданин (муниципальный служащий) представляет следующие документы (согласно утвержденной форме):

- личное заявление;
- собственноручно заполненную и подписанную анкету;
- копию паспорта или замещающего его документа (соответствующий документ предъявляется лично по прибытии на конкурс);
- документы, подтверждающие необходимое профессиональное образование, стаж работы и квалификацию;
- копию трудовой книжки (за исключением случаев, когда служебная (трудовая) деятель-

ность осуществляется впервые) или иные документы, подтверждающие трудовую (служебную) деятельность гражданина;

е) копии документов о профессиональном образовании, дополнительном профессиональном образовании, о присвоении ученой степени, ученого звания;

ж) копии документов воинского учета — для военнообязанных лиц и лиц, подлежащих призыву на военную службу;

з) документ об отсутствии у гражданина заболевания, препятствующего поступлению на муниципальную службу или ее прохождению (справку по форме 086/У);

и) документы, необходимые для оформления допуска к сведениям, составляющим государственную тайну, предусмотренные законодательством Российской Федерации (в случае необходимости);

к) сведения о доходах за год, предшествующий году поступления на муниципальную службу, об имуществе и обязательствах имущественного характера;

л) иные документы, предусмотренные законом, другими нормативными актами по вопросам муниципальной службы Российской Федерации.

С подробной информацией можно ознакомиться в кадровой службе администрации Бай-Тайгинского района.

Несвоевременное представление документов, представление их не в полном объеме или с нарушением правил оформления без уважительной причины являются основанием для отказа гражданину в их приеме.

Конкурс проводится в два этапа: 1 этап — «08» июня 2017 г. На основании представленных документов конкурсная комиссия принимает решение о допуске кандидатов к участию в конкурсе.

2 этап — «15» июня 2017 года конкурсная комиссия оценивает допущенных на конкурс кандидатов на основании представленных ими документов. Для оценки профессиональных и личностных качеств кандидатов на вакантную должность муниципальной службы на втором этапе конкурса конкурсная комиссия может применять методы а) тестирование; б) анкетирование; в) индивидуальное собеседование; е) другие.

Прием документов осуществляется по адресу: с. Тээли ул. Комсомольская, д. 19, каб. 208 (2 этаж). Контактное лицо управляющий делами администрации кожууна Салчак Оксана Киимовна тел. 83944221205

Начало приема документов для участия в конкурсе в 09 час. 00 мин. «18» мая 2017 г. окончание в 18 час. 00 мин. «07» июня 2017 г.

Документы можно отправить в электронном виде в формате PDF на эл. почту bay_tayga@mail.ru

ИЗВЕЩЕНИЕ

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении земельного участка с кадастровым номером 17:04:0101018:129, из земель населенного пункта, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Суг-Бажы, ул. Валентина Хажыкы, дом 54 б, с общей площадью 900 кв.м., разрешенное использование — для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9.00 часов до 15.00 часов администрация Каа-Хемского района.

Управляющая делами
Администрации района Г.А. Куулар.

ГБПОУ РТ «Тувинский сельскохозяйственный техникум» объявляет набор на курсы

Бухгалтер малого предприятия с ведением учета в 1С
Бухгалтерия подготовка — 1 месяц
Ведение бухгалтерского учета в программе 1С Бухгалтерия — 2 недели
Оператор ЭВМ — 2 недели
Основы работы в сети интернет — 2 недели
Секретарь-делопроизводитель — 2 недели
Тракторист-машинист категории «ВС» — 1,5 месяца
Фермер-предприниматель — 1 месяц
Фотошоп — 2 недели
Электросварщик — подготовка, переподготовка на разряды

Начало работы курсов по мере комплектования групп.

Справка по телефону: 2-74-26; 8-923-382-88-84; 8-923-263-17-31

Өл ааржы (божа) хүлээп ал тур бис.
Харылзажыр тел: 8-923-385-4535.

Байыр чедиришишки

Улуг-Хем кожуунун Шагаан-Арыг хоорайда чытап чоруур бистиң ынак акывыс Андрей Эрес-ович ДАЖЫ-НАВА май 18-те 50 харын харлап тур. Ол кады чурттаан ынак эжиниң быжыг чөленгиги 4 ажы-төлүнүң ынак ачазы, 2 уйнуктарының кыргачазы.

Акывыска юбилейи-биле изиг байыр чедир өртемчедейе бүгү-ле бар аас-кежикти, быжыг кадыйлды, узун назынны, эгээртинмес өөрүшкүнү сикиливис ханызындан күзедивис.

Чырык черге чаяаттыңан хүнүңден бээр
Чылдар саны мугур 50 чедө берди.

Ажыл-ишчи, кызымаккай акывыс сээ

Аныяксыг, хөглүг баштак чорууруңу күзедивис

Хүндүткел-биле, ада-иези, дуңмаларыңды

Куранче чалалга

Хүндүлүг чонувус!

Тес-Хем кожуунун Куран арбанының үндезилет тургустунганындан бээр 70 чыл оюнга тураскаа байырлалынче чаладывыс!

Программа:

- «Куран болгаш куранчылар» деп документалдыг чуруктуң баштайгы көргүзүү;
- Куранчыларның уран кылыгларының болгаш чеминиң делгелгези болгаш садыг саарылгазы;
- Тес-Хем дугайында чаа чогааттыңан ыраа мөөрейи (киржикчилер 1 чаа ырыны чогаадып, бараалга болгаш белен шүлүктөрнү интернет четкиден «Ырлар чыг Тес-Хем кожуун» деп бөлүктөн тып ап болур);
- 64 улуг мөгелерниң хурежи.

Байырлал июнь 10-да 11 шакта эгелээр.

Оргкомит

СИЛЕРНИ «УШ-БЕЛДИР» КУРОРТ ЧАЛАП ТУР

Удуртукчуларга болгаш күзелдиг бүгү кижилер

2017 чылдың чайгы-кадыкшылга үезинде дыштанып келириниң ГРАФИГИ:

Дыштаныр хүннер:

Июнь 12-ден июнь 21-ге чедир — 15000 рубль;
Июнь 21-ден июль 1-ге чедир

Июль 1-ден июль 11-ге чедир — 18000 рубль;

Июль 11-ден июль 21-ге чедир

Июль 21-ден июль 31-ге чедир

Июль 31-ден август 9-ка чедир

Август 9-тен август 13-ке чедир

Август 13-тен август 19-ка чедир

Август 19-тан август 29-ка чедир.

Он хонукта — 18000 рубль.

Эмнээшкиннер: төп болгаш кыдыкы нерв системаның аарыглары, даман-даяк, кеш болгаш херэженнер аарыглары, чүрек-дамыр, андрология аарыглары.

Бодунга паспортун, RW шинчилел, флюорография эрткен херэженнер эмчизиниң шинчилелин эрткен демдеглеттер санаторий-курорт картазын ап чоруур.

Агаар транспорту-биле аргыжары — тус черниң чурттал чыларынга — ийи талазынче 6250 рубль, өске хамаатыларга — 16530 рубль.

Айтырыг тургузар чер: Кызыл хоорай,
Юбилейный переулок, 7, Тел. 8 (39422) 2-70-77.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш харылзаа
ямазы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОНАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн — 2-01-35.
Кол редакторунун оралакчызы — 2-17-91.
Секретарь А. А. Эртин — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.Б. Оюн, А.А. Лагбы) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нийтилер-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. С.Ө. Ооржак),
Экономика, үлөтүр болгаш хөдээ ажыл-агый (редактору Д.С. Монгуш,
корр. С.А. Даргын-оол),
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эрген, корр. Ш.Н. Ховалыг) — 2-17-94,
Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору А.Н. Соян,
корр. Э.Н. Кол),
Очулга (редактору Д.И. Чыдым, очулдурукчу А.К. Ооржак),
Фотокорреспондент В.Ф. Чадамба,
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак,
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык,
Нийти телефон — 2-30-69. Солун келбейн барганда 3-14-94 телефонго долгаар.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаварал талазы-биле
Федералдыг албан-ның Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солуну
2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн.
Херчилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-
00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге парлап
(Кызыл, Шетиниң болгаш Краченко, 1).
Солунда парлаттыңан материалдарны
торларының бодолдары редакцияның туруктуу-
дүүлөйүн барып болур. Айыттыңан санчы болгаш
өске-даа фактылары, дындагылары дээш автор
боттары харыылаар.

Чагыдылга индекс: хуу кижилерге — 11530,
организацияларга — 31730
Солун неделяда үш катат үнер.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номери парлаггаже дужааганы
график өзүгээр — 21.00, херек кырында — 18.00.

солунун сайтызы://shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 14796 экз. Үндүрүлгениң тиражы: 4932